

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Кафедра міжнародних відносин

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

Освітня програма 291.00.02 «Регіональні студії»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ КРАЇН БАЛТІЇ В НОВИХ
ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ**

**Студентки 4 курсу
денної форми навчання
Пашкової Олександри
Сергіївни**

**Науковий керівник:
канд. іст. наук, доцент,
доцент кафедри
міжнародних відносин
Слюсаренко І.Ю.**

Київ - 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	2
ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження	8
1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження	13
Розділ 2. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ КРАЇН БАЛТІЇ	19
2.1. Геополітичні зміни як загроза регіональній безпеці	19
2.2. Проблема забезпечення енергетичної безпеки та економічні виклики для регіону	26
2.3. Інформаційні війни та кібербезпека	40
Розділ 3. РЕАКЦІЯ КРАЇН БАЛТІЇ НА ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ	52
3.1. Національні стратегії безпеки Естонії, Латвії та Литви	52
3.2. Співпраця з НАТО та ЄС у сфері безпеки	60
3.3. Перспективи розвитку регіональної безпеки	68
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

BEMIP – Baltic Energy Market Interconnection Plan (План взаємозв'язку енергетичних ринків Балтії)

БРЕЛЛ – Білорусь, Росія, Естонія, Латвія, Литва (пострадянська енергетична система)

ВВП – валовий внутрішній продукт

ГРУ – Головне розвідувальне управління (Російська Федерація)

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку

ЄС – Європейський Союз

КАЙТСЕЛІЙТ – Естонська організація територіальної оборони (Kaitseliit)

ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі

РФ – Російська Федерація

США – Сполучені Штати Америки

ФСБ – Федеральна служба безпеки (Російська Федерація)

APT28/29 – Advanced Persistent Threat 28/29 (хакерські групи)

BALTOPS – Baltic Operations (щорічні військові навчання НАТО)

BBC – British Broadcasting Corporation

CCDCOE – Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (Центр передового досвіду НАТО з кіберзахисту)

CEN – Continental European Network (континентальна європейська енергомережа)

DDoS – Distributed Denial of Service (розподілена атака відмови в обслуговуванні)

ENISA – European Union Agency for Cybersecurity (Європейське агентство з кібербезпеки)

ENTSO-E – European Network of Transmission System Operators for Electricity (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії)

GIPL – Gas Interconnection Poland-Lithuania (газовий інтерконектор Польща-Литва)

IPS/UPS – Integrated Power System/Unified Power System
(інтегрована/уніфікована енергосистема)

IRA – Internet Research Agency (Агентство інтернет-досліджень)

KAPO – Kaitsepolitseiamet (служба безпеки Естонії)

NASAMS – Norwegian Advanced Surface-to-Air Missile System (норвезька
зенітна ракетна система)

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Організація
Північноатлантичного договору)

NSIP – NATO Security Investment Programme (програма інвестицій у
безпеку НАТО)

PESCO – Permanent Structured Cooperation (постійне структуроване
співробітництво)

PKN Orlen – польська нафтогазова компанія

СПБО – Спільна політика безпеки і оборони

СПГ – скраплений природний газ

STANAG – Standardization Agreement (угода про стандартизацію НАТО)

StratCom COE – Strategic Communications Centre of Excellence (Центр
передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій)

ВСТУП

Російська агресія проти України стала переломним моментом у європейській безпеці, змусивши переосмислити всі існуючі підходи до регіональної стабільності. Країни Балтії, які географічно знаходяться на межі між демократичною Європою та авторитарними режимами, опинилися в епіцентрі нових геополітичних викликів. Їхнє стратегічне розташування на кордоні з Російською Федерацією та Білоруссю робить їх особливо вразливими до різноманітних форм тиску та загроз. Досвід Естонії, Латвії та Литви у протистоянні російському впливу стає безцінним для розуміння сучасних безпекових викликів. Вивчення їхніх стратегій та механізмів забезпечення національної безпеки має критичне значення для формування ефективної відповіді на російську агресію.

Сучасна безпекова архітектура в регіоні Балтійського моря характеризується складним переплетенням традиційних військових загроз та нових гібридних викликів. Балтійські держави стикаються з постійним тиском у вигляді кібератак, дезінформаційних кампаній, енергетичного шантажу та провокацій на кордонах. Особливо гостро постає питання захисту критичної інфраструктури, енергетичної незалежності та інформаційного простору від російського впливу. Ці країни змушені розробляти комплексні підходи до протидії загрозам, що поєднують військову готовність, дипломатичні зусилля та зміцнення внутрішньої стійкості. Аналіз їхнього досвіду дозволяє виявити найефективніші інструменти протидії сучасним безпековим викликам.

Членство балтійських країн у НАТО та Європейському Союзі визначає унікальність їхнього безпекового статусу та відповідальності. Ці держави активно формують регіональну систему колективної безпеки, виступаючи каталізаторами зміцнення східного флангу Альянсу. Їхній досвід інтеграції в євроатлантичні структури безпеки демонструє можливі шляхи для інших країн регіону, включаючи Україну. Балтійські держави стали важливими акторами у формуванні нової парадигми європейської безпеки, заснованої на принципах стримування та оборони. Вивчення їхніх підходів до координації національної

безпекової політики з колективними зобов'язаннями має фундаментальне значення для розуміння майбутнього архітектури безпеки в Європі.

Об'єктом дослідження є стан регіональної безпеки в Балтійському регіоні в умовах російської агресії проти України.

Предметом дослідження є безпекова політика Естонії, Латвії та Литви, механізми її реалізації та особливості адаптації до нових геополітичних викликів.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі безпекової політики країн Балтії в умовах трансформації регіональної системи безпеки та визначенні ефективності їх відповідей на сучасні виклики і загрози.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити теоретико-методологічні засади вивчення безпекової політики країн Балтії;
- проаналізувати геополітичні зміни як фактор загрози регіональній безпеці;
- охарактеризувати проблеми забезпечення енергетичної безпеки та економічні виклики для регіону;
- висвітлити роль інформаційних війн та кібербезпеки у формуванні безпекової політики;
- визначити особливості національних стратегій безпеки балтійських держав;
- з'ясувати специфіку співпраці країн Балтії з НАТО та ЄС у сфері безпеки.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 2014 року (початок російської агресії проти України) до 2024 року, з особливим фокусом на період після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Територіальні межі дослідження включають території Естонії, Латвії та Литви, а також прилеглі регіони, що мають стратегічне значення для безпеки балтійських держав.

Практичне та теоретичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення безпекової політики України та інших держав регіону, а також для розробки рекомендацій щодо посилення

регіональної системи безпеки. Результати дослідження можуть бути інтегровані до освітнього процесу закладів вищої освіти, зокрема при викладанні таких навчальних дисциплін як "Міжнародні відносини та світова політика", "Зовнішня політика країн Балтії", "Регіональні системи безпеки", "Європейська та євроатлантична інтеграція". Матеріали дослідження можуть стати основою для розробки спеціалізованих курсів з питань кібербезпеки, протидії гібридним загрозам та енергетичної безпеки в регіоні Балтійського моря. Крім того, аналітичні матеріали та висновки роботи можуть бути використані експертами аналітичних центрів та державних структур при підготовці аналітичних записок з питань співпраці України з балтійськими державами у сфері безпеки та оборони.

Бакалаврська робота була апробована на V студентській науковій конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин», яка відбулася 22 травня 2025 року. Доповідь за результатами дослідження була представлена в межах секції «Європейські та американські студії» та здобула позитивну оцінку учасників і наукового керівництва.

Структура роботи відповідає логіці дослідження та складається із вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі "Теоретико-методологічні аспекти дослідження" розглянуто стан наукової розробки проблеми, джерельну базу дослідження, а також понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження. Другий розділ "Виклики та загрози безпеці країн Балтії" присвячено аналізу геополітичних змін як загрози регіональній безпеці, проблемам забезпечення енергетичної безпеки та економічним викликам для регіону, а також інформаційним війнам та кібербезпеці. У третьому розділі "Реакція країн Балтії на виклики та загрози в нових геополітичних умовах" досліджено національні стратегії безпеки Естонії, Латвії та Литви, проаналізовано їхню співпрацю з НАТО та ЄС у сфері безпеки, а також визначено перспективи розвитку регіональної безпеки. У висновках підсумовано результати дослідження та сформульовано рекомендації

щодо використання досвіду країн Балтії для зміцнення безпекової політики України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Наукова розробка проблем безпеки країн Балтії визначається як комплексне дослідження викликів та загроз, що постають перед Естонією, Латвією та Литвою в сучасних геополітичних умовах. Дослідження безпекової проблематики балтійських держав активізувалося після відновлення їхньої незалежності та особливо після вступу до НАТО та ЄС у 2004 році. Особливого значення ця тематика набула після початку російської агресії проти України у 2014 році та повномасштабного вторгнення у 2022 році. З огляду на актуальність проблематики, сформувався значний масив наукової літератури, який потребує систематизації та аналізу. В рамках дослідження використано широкий спектр джерел, що включає наукові праці, офіційні документи, аналітичні матеріали та статистичні дані.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження безпекової політики представлені у працях вітчизняних науковців, зокрема у роботах Р. Войтовича¹, який досліджує глобалізаційні виклики національної безпеки в геополітичному аспекті.²

О. Кучик³ зосереджується на аналізі кризи ефективності міжнародних інституцій в умовах зміни міжнародної системи безпеки. О. Брусиловська⁴ досліджує геополітичні стратегії країн Центральної Східної Європи в умовах еволюції пост-біполярної системи міжнародних відносин. У. Рудницька аналізує перспективи балтійсько-чорноморської регіональної співпраці. Ці

¹ Войтович Р. Глобалізаційні виклики національної безпеки: геополітичний аспект. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ, 2010. с. 171.

² 31. Войтович Р. Глобалізаційні виклики національної безпеки: геополітичний аспект. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2009. Вип. 18. С. 171.

³ Кучик О. «Криза ефективності» міжнародних інституцій в умовах зміни міжнародної системи безпеки у контексті трансформацій міжнародного порядку. Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». 2017. № 41. С. 119-129.

⁴ Брусиловська О. Геополітичні стратегії країн Центральної Східної Європи в умовах еволюції пост-біполярної системи міжнародних відносин. *Studia politica Ucraino-Polona*. 2014. № 4. с. 18.

дослідження формують теоретичну базу для розуміння сучасних безпекових процесів у регіоні.

Наукова розробка проблематики безпекової політики країн Балтії представлена роботами декількох груп дослідників. Першу групу складають праці західних науковців, зокрема І. Вебела, Г. Віткуса, Д. Гелбрайта, А. Парка, які зосереджують увагу на аналізі трансформації безпекової політики балтійських держав в контексті їх інтеграції до євроатлантичних структур. Їхні дослідження характеризуються комплексним підходом до вивчення безпекових викликів та загроз для країн Балтії.⁵

У їхніх дослідженнях основна увага приділяється аналізу безпекової політики балтійських держав в умовах російської агресії проти України. Науковці детально розглядають трансформацію підходів країн Балтії до забезпечення національної безпеки після 2014 року.⁶

Особливу групу досліджень становлять праці, присвячені безпосередньо безпековій політиці країн Балтії. Б. Левик⁷ детально аналізує процес формування національних збройних сил Латвії в нових геополітичних умовах. І. Яковюк та С. Шестопа⁸ досліджують правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепцій НАТО. М. Москалюк⁹ розглядає безпекову політику країн Балтії в умовах російсько-української війни. О. Івасечко та О. Коваль¹⁰ аналізують загрози та виклики для країн Балтії в контексті реалізації російської агресивної політики. Ці дослідження формують основу для розуміння сучасного стану безпекової політики балтійських держав.

⁵ Total bilateral aid commitments to Ukraine as a percentage of donors gross domestic product (GDP) between January 24, 2022 and February 24, 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1303450/bilateral-aid-to-ukraine> (дата звернення: 15.03.2024).

⁶ Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн : монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ : Наукова думка, 2023. 465 с.

⁷ Левик Б. Формування національних Збройних сил Латвії в нових геополітичних умовах. *Схід*. 2011. № 3. С. 118-122.

⁸ Яковюк І. В., Шестопа С. С. Правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепцій НАТО. *Проблеми законності*. 2018. № 143. С. 217-228

⁹ Москалюк М. Ф. Безпекова політика країн Балтії в умовах російсько-української війни. *Регіональні студії*. 2024. № 58. С. 89-95

¹⁰ Івасечко О. Я., Коваль О. В. Загрози та виклики для країн Балтії на сучасному етапі євроінтеграції. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 16. С. 248-255

Особливу групу досліджень становлять праці, присвячені безпосередньо безпековій політиці країн Балтії. Б. Левик¹¹ детально аналізує процес формування національних збройних сил Латвії в нових геополітичних умовах. І. Яковюк та С. Шестопа¹² досліджують правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепцій НАТО. М. Москалюк¹³ розглядає безпекову політику країн Балтії в умовах російсько-української війни. О. Івасечко та О. Коваль¹⁴ аналізують загрози та виклики для країн Балтії в контексті реалізації російської агресивної політики. Ці дослідження формують основу для розуміння сучасного стану безпекової політики балтійських держав.

Значний внесок у дослідження проблематики зробили західні науковці. І. Вебел аналізує питання стримування та готовності країн Балтії до застосування інструментів стримування. Г. Віткус¹⁵ досліджує питання безпеки та оборони Литви в міжнародному контексті. Д. Гелбрайт¹⁶ здійснює порівняльний аналіз зовнішньої політики країн Балтійського регіону. А. Парк¹⁷ досліджує впливових інституційних та індивідуальних акторів у формуванні балтійської зовнішньої політики. Західні дослідження надають важливу перспективу для розуміння безпекових процесів у регіоні.

¹¹ Левик Б. Формування національних Збройних сил Латвії в нових геополітичних умовах. *Схід*. 2011. № 3. С. 118-122.

¹² Яковюк І. В., Шестопа С. С. Правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепцій НАТО. *Проблеми законності*. 2018. № 143. С. 217-228.

¹³ Москалюк М. Ф. Безпекова політика країн Балтії в умовах російсько-української війни. *Регіональні студії*. 2024. № 58. С. 89-95.

¹⁴ Івасечко О. Я., Коваль О. В. Загрози та виклики для країн Балтії на сучасному етапі євроінтеграції. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 16. С. 248-255.

¹⁵ itkus G. Security and Defence of Lithuania in the International Context. *Lithuanian Annual Strategic Review*. 2022. Vol. 20. P. 59-86.

¹⁶ Galbreath D., Lašas A., Lamoreaux J. W. Continuity and change in the Baltic Sea region: Comparing foreign policies. Amsterdam-New York: Rodopi, 2008. 183 p.

¹⁷ Park A. Baltic Foreign Policy Making Establishments of the 1990s: Influential Institutional and Individual Actors. *Journal of Baltic Studies*. 2005. Vol. 36, No. 2. P. 178-208.

Окрему групу досліджень становлять праці, присвячені аналізу співпраці країн Балтії з НАТО та ЄС. М. Гладиш і О. Краєвська¹⁸ аналізують балтійський вимір європейської політики безпеки і оборони. О. Палій¹⁹ досліджує специфіку та наслідки інтеграції країн Балтії до євроатлантичних структур безпеки. І. Туряниця²⁰ розглядає оборонну політику Литви та її співпрацю з Україною в умовах протидії російській загрозі. О. Давимука і В. Кравченко²¹ характеризують особливості безпекової співпраці України та Литви. Ці дослідження дозволяють зрозуміти особливості інтеграції балтійських держав у західні безпекові структури.

Джерельна база дослідження включає широкий спектр офіційних документів країн Балтії. До першої групи належать конституційні акти та базові закони, що регулюють сферу національної безпеки: "Основи національної безпеки Литви" (National Security Fundamentals of Lithuania, 1996)²², Закон "Про національні збройні сили Латвійської Республіки" (National Armed Forces Law of the Republic of Latvia, 1999)²³, Закон "Про державну оборону" Естонії (National Defence Act of Estonia, 2015)²⁴.

¹⁸ Гладиш М., Краєвська О. Балтійський вимір Європейської політики безпеки та оборони. *Грані*. 2015. № 4 (120). С. 80-85.

¹⁹ Палій О. А. Специфіка та наслідки інтеграції країн Балтії до євроатлантичних структур безпеки. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2002. Т. 20. С. 55-60.

²⁰ Туряниця І. Пріоритети оборонної політики та національної безпеки Литовської Республіки на сучасному етапі. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. № 18. С. 323-333.

²¹ Давимука О. О., Кравченко В. В. Особливості безпекової співпраці України та Литви в умовах протидії російській загрозі. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3-4 (51). С. 70-7

²² Law on the Basics of National Security of Lithuania. Seimas of the Republic of Lithuania. Vilnius, 1996. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.39790?jfwid> (дата звернення: 15.03.2025).

²³ National Armed Forces Law Chapter I General Provisions. Republic of Latvia. Riga: Saeima, 1999. 26 p.

²⁴ National Defence Act. Republic of Estonia. Tallinn: Riigikogu, 2015. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/517112015001/consolide> (дата звернення: 15.03.2025).

До другої групи входять стратегічні документи: Стратегія національної безпеки Литви (National Security Strategy of Lithuania, 2002)²⁵, Концепція національної безпеки Латвії (National Security Concept of Latvia, 1999, 2003)²⁶, Стратегія національної оборони Естонії (National Defence Strategy of Estonia, 2010)²⁷.

Документи громадських організацій та аналітичних центрів формують окрему групу джерел. Звіти неурядових організацій надають альтернативний погляд на безпекову політику. Дослідження незалежних аналітичних центрів пропонують критичний аналіз ситуації. Матеріали громадських обговорень відображають суспільну думку щодо безпекових питань. Ці джерела забезпечують різнобічний аналіз проблематики. Вони особливо важливі для розуміння громадської думки та експертних оцінок.

Значний масив джерел становлять аналітичні матеріали провідних дослідницьких центрів. Міжнародний інститут стратегічних досліджень регулярно публікує оцінки військового потенціалу та безпекових загроз у регіоні. Стокгольмський інститут дослідження проблем миру надає важливі дані щодо військових витрат та озброєнь. Центр передового досвіду НАТО з питань стратегічних комунікацій у Ризі публікує аналітичні матеріали щодо інформаційних загроз. Естонський міжнародний центр оборони та безпеки проводить регулярний моніторинг безпекової ситуації. Ці матеріали дозволяють отримати експертну оцінку безпекових процесів у регіоні.

²⁵ National Security Strategy of Lithuania. Republic of Lithuania. Vilnius, 2002. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/156885/LithuaniaNationalSecurity-2002.pdf> (дата звернення: 15.03.2025)

²⁶ National Security Concept of Latvia. Republic of Latvia. Riga, 2003. URL: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf (дата звернення: 15.03.2025)

²⁷ National Defence Strategy of Estonia. Republic of Estonia. Tallinn, 2010. URL: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_defence_strategy.pdf (дата звернення: 15.03.2025).

Офіційні вебсайти державних установ країн Балтії містять актуальну інформацію про безпекову політику. Портали НАТО та ЄС надають доступ до офіційних документів та новин. Сайти аналітичних центрів публікують експертні матеріали та дослідження. Соціальні мережі дозволяють відстежувати публічні заяви політиків та експертів. Інтернет-ресурси забезпечують оперативний доступ до актуальної інформації.

Особливу увагу приділено публікаціям міжнародних медіа, зокрема BBC та Deutsche Welle, що висвітлюють безпекову проблематику, військові навчання, співпрацю з НАТО. Матеріали пресслужб міністерств оборони та закордонних справ надають офіційну інформацію про поточні події та стратегічні рішення у сфері безпеки.

Отже, у процесі дослідження безпекової політики країн Балтії було виокремлено такі групи наукової літератури: праці вітчизняних дослідників з теоретико-методологічних аспектів безпекової політики; дослідження, присвячені безпосередньо безпековій політиці країн Балтії; праці західних науковців з питань безпеки балтійського регіону; дослідження співпраці країн Балтії з НАТО та ЄС. Джерельна база дослідження включає: конституційні акти та базові закони країн Балтії; стратегічні документи у сфері національної безпеки; матеріали аналітичних центрів та громадських організацій; офіційні інтернет-ресурси державних установ та міжнародних організацій; публікації міжнародних та національних медіа. Опрацьований масив фахової літератури та джерел є достатнім для вирішення поставлених завдань.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження

Дослідження безпекової політики країн Балтії в умовах російсько-української війни вимагає комплексного теоретико-методологічного підходу до аналізу наявної наукової літератури та джерельної бази. Концептуальною основою дослідження виступають фундаментальні праці західних та вітчизняних науковців, присвячені вивченню безпекової політики держав в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Теоретичне осмислення

проблематики базується на системному підході, що дозволяє розглядати безпекову політику як цілісну систему взаємопов'язаних елементів та чинників.

Методологічною основою дослідження виступає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Системний метод дозволив розглянути безпекову політику країн Балтії як цілісну систему у взаємозв'язку з іншими елементами міжнародної та регіональної безпеки. Історичний метод забезпечив аналіз еволюції безпекової політики балтійських держав з моменту відновлення незалежності до сучасного етапу. Порівняльний метод дав можливість виявити спільні та відмінні риси у підходах Естонії, Латвії та Литви до забезпечення національної безпеки.

Понятійно-категоріальний апарат дослідження базується на ключових концептах теорії міжнародних відносин та безпекових студій. Центральним поняттям виступає "національна безпека", яке в контексті країн Балтії визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Важливе значення має концепт "безпекова політика", що розуміється як система державних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони.

Важливим елементом понятійного апарату дослідження виступає концепт "гібридна війна", який набув особливої актуальності в контексті російської агресії. Під гібридною війною розуміється комплекс військових, політичних, економічних, інформаційних та інших засобів впливу, що використовуються агресором для досягнення своїх стратегічних цілей. Розуміння специфіки гібридних загроз є ключовим для аналізу безпекової політики країн Балтії.

Методологічно важливим є використання структурно-функціонального підходу, який дозволяє розглянути безпекову політику через призму взаємодії різних державних інституцій та механізмів прийняття рішень. Цей підхід дає можливість проаналізувати ефективність функціонування системи національної безпеки балтійських держав та виявити потенційні слабкі місця.

У контексті методології дослідження важливе значення має геополітичний підхід, який дозволяє розглянути безпекову політику країн

Балтії з урахуванням їх географічного положення та специфіки регіональної системи міжнародних відносин. Геополітичний аналіз допомагає зрозуміти особливості сприйняття загроз та формування відповідей на них з боку балтійських держав.

Методологічний інструментарій дослідження включає також івент-аналіз, який дозволяє систематизувати та проаналізувати ключові події у сфері безпекової політики країн Балтії. Цей метод особливо корисний при вивченні динаміки розвитку безпекової ситуації в регіоні та реакції балтійських держав на різні види загроз.

Методологічно цінним є використання контент-аналізу для дослідження офіційних заяв, документів та медійних матеріалів, що стосуються безпекової політики країн Балтії. Цей метод дозволяє виявити ключові наративи та тенденції у формуванні та реалізації безпекової політики балтійських держав.

У дослідженні використовується також інституційний підхід, який фокусується на аналізі ролі та ефективності різних державних інституцій у формуванні та реалізації безпекової політики. Це дозволяє зрозуміти особливості інституційної архітектури системи національної безпеки країн Балтії.

Методологічно важливим є використання сценарного підходу для аналізу можливих варіантів розвитку безпекової ситуації в регіоні та відповідної адаптації безпекової політики балтійських держав. Цей метод дозволяє оцінити готовність країн Балтії до різних сценаріїв розвитку подій.

Методологічний інструментарій включає також компаративний аналіз різних аспектів безпекової політики балтійських держав, що дозволяє виявити спільні тенденції та національні особливості у підходах до забезпечення безпеки. Це дає можливість оцінити ефективність різних моделей безпекової політики.

У контексті понятійного апарату важливе значення має концепт "інформаційна безпека", який набуває особливої актуальності в умовах

гібридної війни. Інформаційна безпека розуміється як захищеність інформаційного простору держави від зовнішніх впливів та маніпуляцій.

Дослідження спирається також на метод експертних оцінок, який дозволяє залучити думки провідних фахівців у сфері безпеки для аналізу ефективності безпекової політики країн Балтії. Це забезпечує більш об'єктивну оцінку досліджуваних процесів.

Важливим елементом понятійного апарату є концепт "колективна оборона", який є ключовим для розуміння безпекової політики країн Балтії в рамках НАТО. Колективна оборона передбачає спільні дії союзників у відповідь на агресію проти будь-якого члена альянсу.

У методологічному плані важливе значення має системний аналіз взаємозв'язків між різними компонентами безпекової політики - військовим, політичним, економічним, інформаційним. Це дозволяє розглядати безпекову політику як комплексне явище.

Понятійний апарат включає також концепт "кібербезпека", який є особливо актуальним для країн Балтії з огляду на їх високий рівень цифровізації. Кібербезпека розуміється як захищеність інформаційної інфраструктури держави від кіберзагроз та кібератак.

Методологічний інструментарій дослідження включає також аналіз статистичних даних щодо оборонних витрат, військового потенціалу та інших кількісних показників безпекової політики країн Балтії. Це забезпечує емпіричну базу для оцінки ефективності безпекової політики.

Важливим елементом понятійного апарату є концепт "стратегічна автономія", який визначає здатність держави самостійно забезпечувати власну безпеку при збереженні союзницьких зобов'язань. Це поняття є важливим для розуміння специфіки безпекової політики країн Балтії.

Отже, у методологічному плані дослідження спирається також на аналіз практичного досвіду реалізації безпекової політики країн Балтії в умовах російської агресії проти України. Це дозволяє оцінити ефективність існуючих механізмів та виявити потребу в їх адаптації.

Дослідження теоретико-методологічних аспектів безпекової політики країн Балтії дозволило сформуванню комплексне розуміння наукової розробки проблеми та виробити відповідний методологічний інструментарій. Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних дослідників засвідчив існування значного наукового інтересу до питань безпеки Естонії, Латвії та Литви, особливо в контексті російської агресії проти України. Використання широкого спектру джерел, включаючи офіційні документи, аналітичні матеріали, статистичні дані та інформаційні повідомлення, забезпечило всебічне висвітлення проблематики. Залучення різнопланових джерел дозволило сформуванню об'єктивного уявлення про сучасний стан безпекової політики балтійських держав та чинники, що впливають на її формування та реалізацію.

Методологічна основа дослідження представлена комплексом загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких ключову роль відіграють системний, історичний, порівняльний та інституційний підходи. Використання системного методу дозволило розглянути безпекову політику країн Балтії як цілісну систему взаємопов'язаних елементів та чинників у контексті регіональної та міжнародної безпеки.

Понятійно-категоріальний апарат дослідження сформований на основі ключових концептів теорії міжнародних відносин та безпекових студій, адаптованих до специфіки безпекової політики країн Балтії. Центральними поняттями виступають "національна безпека", "безпекова політика", "гібридна війна", "стратегічне стримування", "регіональна безпека", "кризове реагування", "інформаційна безпека", "кібербезпека" та "колективна оборона". Концепт "гібридна війна" набуває особливої актуальності в контексті російської агресії та розуміється як комплекс військових, політичних, економічних, інформаційних та інших засобів впливу, що використовуються агресором для досягнення своїх стратегічних цілей. Геополітичний підхід дозволив врахувати географічне положення країн Балтії та специфіку регіональної системи міжнародних відносин при аналізі їхньої безпекової політики.

Аналіз наукової розробки проблематики засвідчив існування кількох дослідницьких напрямків, що зосереджуються на різних аспектах безпекової політики країн Балтії. Західні дослідники (І. Вебел, Г. Віткус, Д. Гелбрайт, А. Парк) акцентують увагу на трансформації безпекової політики балтійських держав у контексті їх інтеграції до євроатлантичних структур. Вітчизняні науковці (О. Івасечко, О. Коваль, М. Гладиш, О. Краєвська, І. Туряниця) фокусуються на аналізі безпекової політики країн Балтії в умовах російської агресії проти України та трансформації їхніх підходів до забезпечення національної безпеки після 2014 року. Особливу цінність для дослідження представляють базові документи у сфері національної безпеки балтійських держав, аналіз яких дозволяє простежити еволюцію підходів до забезпечення безпеки.

Проведений аналіз дозволив сформувати комплексну методологію дослідження, що включає як традиційні, так і сучасні підходи до вивчення безпекової проблематики. Використання структурно-функціонального підходу надало можливість проаналізувати ефективність функціонування системи національної безпеки балтійських держав через призму взаємодії різних державних інституцій та механізмів прийняття рішень. Застосування методу контент-аналізу забезпечило виявлення ключових наративів та тенденцій у формуванні та реалізації безпекової політики країн Балтії. Залучення сценарного підходу та методу моделювання дозволило оцінити готовність балтійських держав до різних варіантів розвитку безпекової ситуації в регіоні.

РОЗДІЛ 2

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ КРАЇН БАЛТІЇ

2.1. Геополітичні зміни як загроза регіональній безпеці

Геополітичні зміни в регіоні Балтійського моря являють собою комплексну систему трансформацій міжнародних відносин, що безпосередньо впливають на безпекове середовище країн Балтії. Геополітичні зміни можна визначити як фундаментальні перетворення в системі міжнародних відносин, що призводять до зміни балансу сил та перерозподілу сфер впливу між державами. В контексті країн Балтії ці зміни насамперед пов'язані з посиленням військової присутності Російської Федерації в регіоні. Особливу увагу варто приділити мілітаризації Калінінградської області, що створює додатковий тиск на безпекову ситуацію. Наростання військового потенціалу РФ у безпосередній близькості до кордонів країн Балтії становить серйозний виклик для регіональної стабільності.

Важливим аспектом геополітичних змін є трансформація характеру загроз, що постають перед країнами Балтії. Регіональна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів держав регіону від зовнішніх та внутрішніх загроз. У випадку країн Балтії ці загрози набувають гібридного характеру, поєднуючи військові та невійськові компоненти. Російська Федерація активно використовує інформаційні, економічні та політичні інструменти тиску. Це створює багатовимірний характер загроз, що вимагає комплексного підходу до забезпечення безпеки²⁸.

Військова модернізація збройних сил РФ та проведення масштабних навчань поблизу кордонів країн Балтії становлять пряму загрозу регіональній безпеці. Особливе занепокоєння викликає розміщення новітніх систем озброєння в Західному військовому окрузі РФ. Російська Федерація регулярно проводить військові навчання, що імітують можливі сценарії конфлікту з країнами НАТО. Спостерігається тенденція до збільшення кількості та

²⁸ Давимука О. О., Кравченко В. В. Особливості безпекової співпраці України та Литви в умовах протидії російській загрозі. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3-4 (51). С. 70-75

масштабу таких навчань. Все це створює атмосферу напруженості та непередбачуваності в регіоні.

Інтеграція Білорусі до військової інфраструктури РФ створює додаткові виклики для безпеки країн Балтії. Територія Білорусі потенційно може бути використана як плацдарм для військової агресії проти країн Балтії. Розміщення російських військових об'єктів на території Білорусі розширює можливості РФ щодо проєкції сили в регіоні. Поглиблення військово-політичної інтеграції між РФ та Білоруссю змінює стратегічний баланс в регіоні. Це вимагає перегляду оборонних планів та посилення військового потенціалу країн Балтії.

Згідно з Концепцією національної безпеки Естонії, "найбільшою загрозою безпеці Естонії є Російська Федерація, метою якої є демонтаж і переписування архітектури безпеки Європи та міжнародного порядку, заснованого на правилах, і відновлення політики сфер впливу. Загроза Естонії, що ґрунтується на цих цілях, є екзистенційною"²⁹.

Морська складова геополітичних змін також заслуговує на особливу увагу. Балтійське море має критичне значення для економічної та енергетичної безпеки регіону. Російська Федерація нарощує свою військово-морську присутність в акваторії Балтійського моря. Регулярно проводяться навчання Балтійського флоту РФ, що включають елементи блокади морських комунікацій. Це створює потенційні загрози для морської торгівлі та енергетичної безпеки країн Балтії.

Енергетична безпека регіону зазнає суттєвого впливу внаслідок геополітичних змін. Енергетична залежність від російських енергоносіїв традиційно розглядалася як інструмент політичного тиску. Країни Балтії докладають значних зусиль для диверсифікації джерел енергопостачання. Створення регіональної енергетичної інфраструктури є важливим елементом

²⁹ National Security Concept of Estonia.
https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/eesti_julgeolekupoliitika_alused_eng_22.02.2023.pdf
 звернення: 04.04.2025).

URL:
 (дата

протидії геополітичним загрозам. Проте повна енергетична незалежність від РФ залишається довгостроковим викликом.³⁰

Інформаційна складова геополітичних загроз набуває все більшого значення. Російська Федерація активно використовує інформаційні операції для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в країнах Балтії. Поширення дезінформації та пропаганди спрямоване на підрив довіри до державних інституцій. Особливу увагу приділено роботі з російськомовною меншиною. Інформаційні атаки часто синхронізуються з військовими навчаннями та політичними кризами.

Кібернетична безпека стає одним з ключових елементів протидії геополітичним загрозам. Країни Балтії регулярно стикаються з кібератаками на критичну інфраструктуру. Атаки на енергетичні, фінансові та урядові системи становлять серйозну загрозу національній безпеці. Розвиток кібернетичних спроможностей РФ створює нові виклики для систем захисту. Необхідність постійної модернізації систем кібербезпеки вимагає значних ресурсів.

Економічний вимір геополітичних змін проявляється у використанні торговельних обмежень та санкцій. Російська Федерація неодноразово застосовувала економічні інструменти тиску на країни Балтії. Обмеження транзиту та торговельні бар'єри використовуються як елемент геополітичного тиску. Економічна залежність від російського ринку поступово знижується. Диверсифікація економічних зв'язків стає пріоритетом економічної політики.

Політична дестабілізація залишається одним з основних інструментів геополітичного впливу РФ. Підтримка проросійських політичних сил та громадських організацій створює внутрішні загрози безпеці. Використання етнічного фактору для розпалювання міжнаціональної ворожнечі є типовою тактикою. Спроби втручання у виборчі процеси становлять загрозу

³⁰ Литва планує затвердити трирічний план військової та іншої допомоги Україні. *LB*. 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/11/24/585871_litva_planuie_zatverditi_tririchn (дата звернення: 15.03.2025)

демократичним інститутам. Протидія політичній дестабілізації вимагає консолідації суспільства.³¹

Міграційна криза може бути використана як інструмент гібридної війни проти країн Балтії. Організований потік нелегальних мігрантів через територію Білорусі створює додаткове навантаження на прикордонні служби. Міграційний тиск використовується для випробування систем безпеки та створення внутрішньої напруженості. Необхідність протидії міграційним загрозам вимагає значних ресурсів. Координація дій з партнерами по ЄС є критично важливою.

Військова інфраструктура країн Балтії потребує постійної модернізації у відповідь на геополітичні виклики. Розвиток систем протиповітряної оборони є критично важливим для регіональної безпеки. Створення ефективної системи раннього попередження вимагає значних ресурсів. Інтеграція військових спроможностей країн Балтії посилює регіональну безпеку. Співпраця з НАТО залишається наріжним каменем оборонної політики.

Геополітичні зміни впливають на характер військового планування в регіоні. Сценарії можливої агресії РФ враховуються при розробці оборонних планів. Особлива увага приділяється захисту критичної інфраструктури. Розвиток територіальної оборони стає важливим елементом військової стратегії. Підготовка резервістів набуває особливого значення.

Регіональна співпраця у сфері безпеки набуває нових форм у відповідь на геополітичні виклики. Координація оборонної політики країн Балтії постійно поглиблюється. Створюються спільні системи спостереження та раннього попередження. Проводяться регулярні військові навчання за участю регіональних партнерів. Обмін розвідувальною інформацією стає більш інтенсивним.

Роль НАТО в забезпеченні регіональної безпеки зростає в умовах геополітичної напруженості. Присутність сил НАТО в регіоні має стримуючий ефект щодо можливої агресії. Програми військової допомоги сприяють

³¹ VIII-49 Law on the Basics of National Security. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.353942?jfwid=pd6eq4zc3> (дата звернення: 29.04.2025).

модернізації збройних сил країн Балтії. Інтеграція в структури НАТО продовжує поглиблюватися. Спільні навчання підвищують рівень оперативної сумісності.

Важливим аспектом безпекової політики балтійських держав є розвиток власних спроможностей. Як зазначає О. Давимука, "Естонія є однією з країн, що найпослідовніше дотримується вимог НАТО щодо оборонних витрат. В умовах російсько-української війни Естонія збільшила оборонний бюджет до 3% ВВП, що є найвищим показником серед усіх країн-членів Альянсу"³²

Розвиток оборонної промисловості країн Балтії стає важливим елементом протидії геополітичним загрозам. Створення власних виробничих потужностей зменшує залежність від зовнішніх постачальників. Співпраця з міжнародними партнерами сприяє трансферу технологій. Інвестиції в дослідження та розробки підвищують технологічний рівень. Створення регіонального оборонно-промислового комплексу є довгостроковою метою.³³

Соціальна стійкість суспільства стає важливим фактором протидії геополітичним загрозам. Формування загальнонаціонального консенсусу щодо безпекових викликів є критично важливим. Програми патріотичного виховання сприяють консолідації суспільства. Розвиток системи цивільної оборони підвищує готовність до кризових ситуацій. Залучення громадянського суспільства до забезпечення безпеки посилює соціальну стійкість.

Фінансування оборонних потреб вимагає значних ресурсів в умовах геополітичної напруженості. Країни Балтії підтримують високий рівень оборонних витрат. Модернізація військової техніки та інфраструктури потребує стабільного фінансування. Розвиток нових спроможностей вимагає додаткових інвестицій. Ефективне використання обмежених ресурсів стає критично важливим.

³² О. О. Давимука, В. В. Кравченко. Особливості безпекової співпраці України та Литви в умовах протидії російській загрозі. *Стратегічні пріоритети*. С. 70–75.

³³ NATIONAL SECURITY STRATEGY. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.262943> (дата звернення: 29.04.2025).

Міжнародна підтримка відіграє важливу роль у протидії геополітичним загрозам. Політична солідарність союзників має стримуючий ефект щодо можливої агресії. Програми військово-технічної допомоги сприяють посиленню оборонних спроможностей. Спільні навчання підвищують рівень готовності до кризових ситуацій. Координація санкційної політики посилює міжнародний тиск на РФ.

Правове забезпечення безпекової політики адаптується до нових геополітичних реалій. Законодавча база у сфері національної безпеки постійно вдосконалюється. Особлива увага приділяється регулюванню діяльності іноземних агентів. Посилюється контроль за стратегічними інвестиціями. Гармонізація законодавства з нормами ЄС та НАТО продовжується.

Розвідувальні спроможності країн Балтії потребують посилення у відповідь на геополітичні виклики. Модернізація технічних засобів розвідки є пріоритетним напрямком. Співпраця розвідувальних служб країн регіону поглиблюється. Обмін інформацією з партнерськими службами стає більш інтенсивним. Розвиток аналітичних спроможностей підвищує якість розвідувальної інформації.³⁴

Стратегічні комунікації набувають особливого значення в умовах геополітичної конфронтації. Формування ефективної системи протидії дезінформації є пріоритетом. Розвиток спроможностей у сфері стратегічних комунікацій продовжується. Координація комунікаційних зусиль на регіональному рівні посилюється. Взаємодія з міжнародними партнерами у сфері стратегічних комунікацій розширюється.

Управління кризовими ситуаціями вимагає нових підходів в умовах геополітичних змін. Створення ефективної системи антикризового управління є пріоритетом. Розвиток спроможностей щодо раннього попередження продовжується. Координація дій різних відомств у кризових ситуаціях посилюється. Проведення регулярних навчань з антикризового управління

³⁴ Remarks by President Biden and President Gitanas Nauseda of Lithuania Before Bilateral Meeting | Vilnius, Lithuania | The White House. *The White House*. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/07/11/remarks-by-president-biden-and-president-gitanas-nauseda-of-lithuania-before-bilateral-meeting-vilnius-lithuania/> (дата звернення: 20.03.2025).

підвищує готовність до надзвичайних ситуацій. Інтеграція систем антикризового управління на регіональному рівні посилює ефективність реагування.

Економічна стійкість регіону залишається важливим фактором протидії геополітичним загрозам. Диверсифікація економічних зв'язків зменшує вразливість до зовнішнього тиску. Розвиток інноваційних секторів економіки створює нові можливості для зростання. Поглиблення економічної інтеграції в рамках ЄС посилює стійкість економіки. Інвестиції в критичну інфраструктуру підвищують економічну безпеку регіону.

Технологічна безпека набуває критичного значення в умовах геополітичної конфронтації. Захист технологічних активів від зовнішнього втручання стає пріоритетом. Розвиток власних технологічних спроможностей зменшує залежність від потенційно небезпечних постачальників. Міжнародна співпраця у сфері технологічної безпеки розширюється. Створення регіональних технологічних кластерів посилює інноваційний потенціал³⁵.

Екологічна безпека регіону зазнає впливу геополітичних змін. Військова діяльність РФ створює потенційні загрози для екологічної ситуації. Необхідність моніторингу екологічних ризиків зростає. Розвиток систем екологічного контролю вимагає значних ресурсів. Міжнародна співпраця у сфері екологічної безпеки посилюється.

Наукова співпраця в оборонній сфері набуває нового значення в контексті геополітичних викликів. Розвиток власного науково-технічного потенціалу стає стратегічним пріоритетом. Створення спільних дослідницьких програм сприяє технологічному розвитку. Залучення міжнародних партнерів розширює можливості для інновацій. Інвестиції в оборонні дослідження зростають.

Наукова співпраця в оборонній сфері набуває нового значення в контексті геополітичних викликів. Розвиток власного науково-технічного потенціалу стає стратегічним пріоритетом. Створення спільних дослідницьких програм сприяє

³⁵ Палагнюк Ю. Механізми інтеграції держав Центральної та Східної Європи у Європейський Союз. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 4 (19). С. 115

технологічному розвитку. Залучення міжнародних партнерів розширює можливості для інновацій. Інвестиції в оборонні дослідження зростають.

Особливе занепокоєння для безпеки регіону викликають інциденти з пошкодженням підводної інфраструктури в Балтійському морі. У жовтні 2023 року було зафіксовано пошкодження газопроводу Balticconnector між Фінляндією та Естонією та підводного телекомунікаційного кабелю, що з'єднує Швецію та Литву. Як повідомляла BBC, розслідування встановило, що пошкодження могло бути спричинене якорем китайського судна "NewNew Polar Bear", яке на момент інциденту рухалося в супроводі російського танкера "Kairos". Згідно з даними Deutsche Welle, балтійські держави розглядають ці події не як випадковість, а як частину гібридної тактики Росії, спрямованої на дестабілізацію енергетичної інфраструктури регіону та демонстрацію вразливості підводних комунікацій НАТО. Після інциденту країни Балтії значно посилили захист своєї критичної морської інфраструктури, включаючи спільне патрулювання та моніторинг руху підозрілих суден, особливо російських танкерів, які часто заходять у регіональні води під прапорами третіх країн. Ці події стали додатковим стимулом для поглиблення регіональної співпраці у сфері морської безпеки та прискорення процесів диверсифікації енергетичних маршрутів.

Отже, підсумовуючи проведений аналіз геополітичних змін як загрози регіональній безпеці країн Балтії, можна зробити наступні висновки. По-перше, геополітичні зміни в регіоні характеризуються комплексним характером та охоплюють військову, політичну, економічну та інформаційну сфери. По-друге, основним джерелом геополітичних загроз залишається агресивна політика Російської Федерації, що проявляється у нарощуванні військової присутності, проведенні масштабних навчань та використанні гібридних методів впливу. По-третє, протидія геополітичним загрозам вимагає комплексного підходу, що включає посилення військового потенціалу, розвиток стійкості суспільства, поглиблення міжнародної співпраці та вдосконалення систем антикризового управління. По-четверте, ефективність протидії геополітичним загрозам

значною мірою залежить від єдності та координації дій країн Балтії, їхніх союзників по НАТО та партнерів з ЄС. По-п'яте, довгострокове забезпечення регіональної безпеки вимагає постійної адаптації до нових викликів та загроз, розвитку відповідних спроможностей та підтримання високого рівня готовності до можливих кризових ситуацій.

2.2. Проблема забезпечення енергетичної безпеки та економічні виклики для регіону

Енергетична безпека є фундаментальною складовою національної безпеки держави та визначається як стан захищеності держави, її громадян, суспільства та економіки від загроз надійному паливо- та енергозабезпеченню. У контексті країн Балтії енергетична безпека набуває особливого значення через історично сформовану залежність від російських енергоресурсів³⁶.

З відновленням незалежності країн Балтії розпочався перехід цих країн до ринкової моделі економіки, реалізація їх зовнішньополітичного курсу, спрямованого на інтеграцію в ЄС і НАТО, а також актуалізувалася проблема забезпечення енергетичної безпеки. Енергетична безпека країн Балтії – це складне питання, адже їх енергетична і сировинна залежність від поставок з Росії дозволяла уряду РФ проводити ефективну політику економічного тиску. У Балтійському регіоні відчувається дефіцит енергоресурсів та генеруючих потужностей для забезпечення власних потреб³⁷.

Важливим аспектом енергетичної безпеки країн Балтії є протидія проектам "Північний потік-1" та "Північний потік-2". Ці газопроводи, спроектовані для транспортування російського газу до Німеччини в обхід традиційних транзитних держав, від початку викликали значні безпекові занепокоєння серед балтійських країн. Як зазначає Deutsche Welle, Естонія, Латвія та Литва послідовно виступали проти цих проектів, розглядаючи їх не лише як економічні ініціативи, але й як геополітичну зброю Кремля для

³⁶ Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 103. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

³⁷ Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 110. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

посилення енергетичної залежності Європи та ослаблення позицій України й Польщі.

Вибухи на "Північному потоці-1" та "Північному потоці-2" в вересні 2022 року, які відбулися після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, лише підтвердили вразливість підводної енергетичної інфраструктури Балтійського моря. За повідомленнями BBC, розслідування цих вибухів продемонструвало складність визначення відповідальних та захисту подібних об'єктів. Для балтійських держав ці події стали додатковим підтвердженням необхідності прискорення енергетичної диверсифікації та зменшення залежності від російських енергоресурсів.

У відповідь на ці виклики країни Балтії значно активізували зусилля з розвитку альтернативних енергетичних маршрутів та джерел. Особливу увагу було приділено інтеграції в європейську енергетичну систему через проєкти GIPL (газовий інтерконектор Польща-Литва) та Balticconnector (газопровід між Фінляндією та Естонією). Також прискорилося будівництво додаткових потужностей для прийому скрапленого природного газу та розвиток відновлюваної енергетики. За даними Міжнародного енергетичного агентства, ці заходи дозволили країнам Балтії суттєво знизити свою залежність від російського газу, створивши більш стійку та диверсифіковану енергетичну систему. Проблема енергетичної безпеки тісно пов'язана з економічними викликами, оскільки енергетична залежність створює значні ризики для економічного розвитку регіону. Для балтійських країн характерна висока енергоємність економіки, що робить їх особливо вразливими до коливань цін на енергоносії.

Історично сформована енергетична інфраструктура країн Балтії була орієнтована на інтеграцію з радянською енергетичною системою. Це створило ситуацію, коли Литва, Латвія та Естонія опинилися в становищі "енергетичних островів" у Європейському Союзі. Технічні характеристики енергетичних мереж не відповідають європейським стандартам. Модернізація інфраструктури

вимагає значних інвестицій. Інтеграція в європейську енергетичну систему стала стратегічним пріоритетом для регіону.

Одночасно з вступом до Євросоюзу країни Балтії повинні виконувати директиви ЄС щодо обмеження викидів парникових газів, а також лібералізації ринків електроенергії та газу. Європейська стратегія енергетичної безпеки, опублікована 28 травня 2014 р., пропонувала план створення Енергетичного союзу, у який входили і країни Балтії³⁸.

Магістральна інфраструктура країн Балтії була ланкою радянської системи, тому, як пострадянські країни, будучи не лише споживачами російських енергоносіїв, вони ще й залишилися залежними інфраструктурно від єдиного енергопостачальника – РФ. Відповідно, ліквідація цієї залежності не могла бути вирішена одразу після вступу в ЄС через відсутність інфраструктурного зв'язку з енергетичним ринком ЄС. Тим паче, що Російська Федерація зацікавлена у збереженні контролю над країнами Балтії, незважаючи на їх членство в ЄС та НАТО³⁹.

У контексті енергетичної безпеки країн Балтії важливу роль відіграє латвійська стратегія, яка фокусується на диверсифікації джерел енергопостачання та розвитку регіональної співпраці. Латвійська зовнішня та безпекова політика визначає енергетичну незалежність як один із пріоритетів національної безпеки⁴⁰.

Енергетична залежність від Російської Федерації створює не лише економічні, але й політичні ризики для країн Балтії. У період з 2014 по 2024 роки РФ неодноразово використовувала енергетичні ресурси як інструмент політичного тиску на держави регіону. Балтійські країни змушені були терміново шукати альтернативні джерела енергопостачання та розвивати власну енергетичну інфраструктуру. Маніпуляції цінами та технічні обмеження стали типовими проявами енергетичної дипломатії Росії щодо країн Балтії.

³⁸ Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 102-117. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

³⁹ Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 102-117. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

⁴⁰ Latvian Foreign and Security Policy. URL: [latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2023-1047](https://www.mfa.gov.lv/en/foreign-and-security-policy/yearbook-2023-1047) (дата звернення: 04.04.2025)

Постійні загрози припинення поставок енергоносіїв підштовхнули регіон до активного пошуку шляхів енергетичної незалежності.⁴¹

Варто зауважити, що РФ неодноразово використовувала «енергетичні санкції» проти балтійських країн. Йдеться про припинення в односторонньому порядку транзиту російської нафти через Латвію у 2003 р., блокування «Транснефтью» транзиту казахстанської нафти в Литву через територію Росії у 2006 р. Під енергетичного тиску РФ на країни Балтії припав на вересень 2006 р., коли у відповідь на наміри уряду Литовської Республіки продати контрольний пакет Мажейкяйського нафтопереробного заводу польській компанії «PKN Orlen» російська сторона перекрыла нафтопровід «Дружба-1», який постачав сировину до цього заводу⁴².

Економічні виклики для енергетичного сектору країн Балтії пов'язані насамперед із необхідністю масштабної модернізації інфраструктури. Застаріле обладнання та високі втрати при передачі енергії суттєво знижують ефективність енергетичного сектору. Модернізація вимагає значних інвестицій, що створює додаткове навантаження на економіку балтійських держав. Залучення як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів для оновлення енергетичної інфраструктури стало критично важливим завданням. Вартість необхідних інвестицій оцінюється експертами в мільярди євро.

Розвиток відновлюваної енергетики став пріоритетним напрямком зміцнення енергетичної безпеки регіону. Естонія активно розвиває вітрову енергетику, досягнувши значних успіхів у будівництві офшорних вітрових електростанцій. Латвія зробила ставку на розвиток біоенергетики, використовуючи значний потенціал лісової промисловості. Литва інвестує значні кошти в розвиток сонячної енергетики та створення розподілених енергетичних систем. Всі три країни демонструють вражаючі темпи зростання частки відновлюваних джерел в енергетичному балансі.

⁴¹ Population. Official statistics portal of Estonia. 2022. URL: <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/population> (дата звернення: 15.03.2025)

⁴² Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 102-117. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

Регіональна співпраця у сфері енергетики набула особливого значення після 2022 року. Створення єдиного енергетичного ринку країн Балтії стало ключовим елементом стратегії енергетичної безпеки. Координація енергетичної політики дозволила посилити переговорні позиції регіону в діалозі з міжнародними партнерами. Спільні інфраструктурні проекти демонструють високу ефективність та створюють синергетичний ефект. Регіональна інтеграція енергетичних систем суттєво підвищила надійність енергопостачання.

Важливим аспектом енергетичної безпеки стала синхронізація електромереж країн Балтії з європейською енергосистемою.

Синхронізація електричних мереж балтійських країн із континентальною європейською мережею (Continental European Network – CEN) є одним із пріоритетних проєктів Європейського Союзу у сфері енергетичної політики та безпеки і є частиною плану BEMIP. Упродовж 1990-х рр. країни Балтії мали багато перешкод на шляху до синхронізації своїх електричних систем з CEN. Не маючи транскордонних ліній електропередач з Польщею та Північними країнами та маючи справу з політичною нестабільністю та бурхливим економічним переходом від централізованої планової економіки до вільного ринку, країни Балтії були змушені залишатися в IPS/UPS (російській енергосистемі).⁴³

Проєкт відключення від російської енергосистеми БРЕЛЛ та підключення до континентальної європейської мережі планується завершити до 2025 року.⁴⁴ Технічна реалізація проєкту вимагає значних інвестицій у модернізацію мережевої інфраструктури. Успішне завершення синхронізації дозволить повністю інтегрувати балтійські держави в європейський енергетичний ринок. Це стане історичним кроком у забезпеченні енергетичної незалежності регіону.

⁴³ Турчин Я., Івасечко О. Енергетична безпека ЄС та країн Балтії за умов полігібресії зовнішньої політики Російської Федерації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2020. № 16. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21647/turchinivasechko16.pdf>

⁴⁴ Країни Балтії від'єднуються від енергосистем Росії і Білорусі - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cpvmpxl8d3po> (дата звернення: 29.04.2025).

Підвищення енергоефективності економіки залишається серйозним викликом для країн Балтії. Висока енергоємність промислового сектору знижує конкурентоспроможність економіки на міжнародних ринках. Модернізація виробничих потужностей та впровадження енергоефективних технологій вимагають значних інвестицій. Державні програми підтримки енергоефективності активно розвиваються у всіх трьох країнах. Результати цих програм демонструють поступове зниження енергоємності ВВП.

Розвиток атомної енергетики викликає серйозні дискусії в регіоні. Будівництво Білоруської АЕС в Островці, неподалік від литовського кордону, створює додаткові ризики для регіональної безпеки. Країни Балтії узгодили спільну позицію щодо відмови від закупівлі електроенергії з цієї станції. Литва активно виступає за посилення міжнародного контролю за безпекою Островецької АЕС. Питання ядерної безпеки стало важливим елементом регіональної енергетичної політики.⁴⁵

Зміцнення енергетичної безпеки потребує також розвитку системи стратегічних резервів енергоресурсів.

Співробітництво між країнами Балтії у газовому секторі засноване на нещодавно лібералізованому ринку природного газу, а також на Інчукалнському газосховищі в Латвії і на терміналі зрідженого природного газу в Клайпеді. Цей зростаючий регіональний газовий вузол також підтримують проєкти транспортної інфраструктури, трубопроводи GIPL і Balticconnector. GIPL – перший газопровід, який має об'єднати Польщу та Литву. Це один із стратегічних проєктів енергетичної інфраструктури ЄС, який дасть змогу інтегрувати газові системи країн Балтії у газовий ринок ЄС відповідно до Стратегії енергетичної безпеки ЄС⁴⁶

Країни Балтії активно працюють над створенням достатніх запасів нафти та газу. Розвиток підземних газових сховищ, зокрема в Латвії, має стратегічне

⁴⁵ Туряниця І. Пріоритети оборонної політики та національної безпеки Литовської Республіки на сучасному етапі. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. № 18. С. 323

⁴⁶ Турчин Я., Івасечко О. Енергетична безпека ЄС та країн Балтії за умов полігібризації зовнішньої політики Російської Федерації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2020. № 16. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21647/turchinivasechko16.pdf>

значення для регіону. Координація управління стратегічними резервами на регіональному рівні підвищує ефективність їх використання. Система енергетичної безпеки стає більш надійною та стійкою до зовнішніх викликів.

Ціноутворення на енергетичному ринку створює додаткові економічні виклики. Залежність від імпортних енергоносіїв робить економіку вразливою до цінових коливань. Необхідність підтримки конкурентних цін для промисловості створює додаткове навантаження. Соціальні аспекти ціноутворення вимагають державного регулювання. Баланс між економічною ефективністю та соціальною справедливістю залишається актуальним.

Транзитний потенціал регіону має важливе значення для енергетичної безпеки. Географічне положення створює можливості для розвитку транзитної інфраструктури. Модернізація портових терміналів розширює можливості для імпорту енергоносіїв. Розвиток трубопровідної системи підвищує транзитний потенціал. Інтеграція в європейську транспортну мережу створює нові можливості.

Інвестиційна привабливість енергетичного сектору вимагає покращення. Правова невизначеність стримує залучення інвестицій. Необхідність значних капіталовкладень створює додаткові ризики. Державні гарантії та підтримка стають важливими факторами. Міжнародне співробітництво розширює інвестиційні можливості.

Технологічна модернізація енергетичного сектору створює нові економічні можливості. Впровадження смарт-технологій підвищує ефективність управління. Цифровізація енергетичних мереж створює нові сервіси. Розвиток енергетичного інтернету речей відкриває нові перспективи. Інновації стають драйвером розвитку галузі.⁴⁷

Екологічні вимоги створюють додаткові виклики для енергетичного сектору. Необхідність скорочення викидів вимагає технологічної модернізації. Розвиток "зеленої" енергетики потребує значних інвестицій. Адаптація до

⁴⁷ Палій О. А. Специфіка та наслідки інтеграції країн Балтії до євроатлантичних структур безпеки. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2002. Т. 20. С. 55-60

європейських екологічних стандартів створює додаткові витрати. Баланс між економічною ефективністю та екологічною безпекою стає критично важливим.

Соціальні аспекти енергетичної безпеки вимагають особливої уваги. Енергетична бідність залишається актуальною проблемою для частини населення. Необхідність підтримки вразливих споживачів створює додаткове навантаження на бюджет. Соціальні програми в енергетичній сфері потребують вдосконалення. Баланс між ринковою ефективністю та соціальним захистом залишається викликом.

Розвиток людського капіталу в енергетичному секторі стає критично важливим. Технологічна модернізація вимагає нових компетенцій. Підготовка кваліфікованих кадрів потребує значних інвестицій. Міжнародне співробітництво в освітній сфері розширюється. Інноваційні освітні програми активно розвиваються.

Енергетична дипломатія набуває особливого значення для регіону. Координація позицій на міжнародній арені посилює переговорні можливості. Участь у європейських енергетичних ініціативах розширюється. Розвиток міжнародного співробітництва створює нові можливості. Енергетична безпека стає важливим елементом зовнішньої політики.

Цифрова безпека енергетичного сектору створює нові виклики. Кібератаки на енергетичну інфраструктуру стають реальною загрозою. Захист критично важливих об'єктів вимагає значних інвестицій. Міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки посилюється. Інноваційні системи захисту активно впроваджуються.

Енергетична безпека країн Балтії вимагає постійного вдосконалення регуляторної бази та нормативно-правового забезпечення. Естонія, Латвія та Литва активно працюють над гармонізацією свого законодавства з європейськими нормами та стандартами. Створення конкурентного енергетичного ринку відкриває нові можливості для розвитку галузі та залучення інвестицій. Захист прав споживачів та забезпечення прозорості ринкових механізмів стали пріоритетними напрямками регуляторної політики.

Впровадження європейських практик регулювання сприяє підвищенню ефективності енергетичного сектору.

Науково-технічне співробітництво в енергетичній сфері набуло нового значення в контексті необхідності технологічної модернізації галузі. Балтійські держави активно розвивають спільні дослідницькі проекти з європейськими партнерами. Трансфер передових технологій та обмін досвідом значно прискорилися після 2022 року. Інноваційні рішення у сфері енергетики активно впроваджуються в практику. Міжнародна науково-технічна кооперація створює основу для технологічного оновлення енергетичного сектору.⁴⁸

Розвиток енергетичної логістики відкриває додаткові економічні можливості для країн Балтії. Модернізація портової інфраструктури, особливо терміналів для прийому скрапленого природного газу, суттєво розширила можливості для диверсифікації імпорту енергоносіїв. Вдосконалення транспортних мереж та створення сучасних логістичних хабів підвищують ефективність енергетичної системи регіону. Поглиблення інтеграції в міжнародні транспортні коридори створює нові перспективи для розвитку. Балтійські порти стають важливими елементами європейської енергетичної інфраструктури.

Фінансування масштабних енергетичних проектів залишається серйозним викликом для країн Балтії. Залучення приватних інвестицій вимагає постійного покращення інвестиційного клімату та створення привабливих умов для інвесторів. Міжнародні фінансові інституції, включаючи Європейський інвестиційний банк та ЄБРР, надають значну підтримку проектам модернізації енергетичної інфраструктури. Механізми державно-приватного партнерства активно розвиваються та демонструють свою ефективність. Впровадження нових фінансових інструментів розширює можливості для залучення капіталу.

Управління енергетичними ризиками набуло критичного значення в умовах геополітичної нестабільності. Диверсифікація джерел енергопостачання

⁴⁸ Latvia's President Edgars Rinkevics says Ukraine is key to world security. *Associated Press News*. 2023. URL: <https://apnews.com/video/latvia-europe-ukraine-government-ukraine-russia-ukraine-war-15eb973474104246b9df2d6a284c465b> (дата звернення: 20.03.2025)

та створення альтернативних маршрутів постачання енергоносіїв значно знизили залежність від російських поставок. Формування стратегічних резервів енергоресурсів стало важливим елементом забезпечення енергетичної безпеки. Системи раннього попередження та моніторингу енергетичних загроз постійно вдосконалюються. Механізми антикризового управління демонструють свою ефективність в умовах енергетичних криз.

Розвиток "зеленої" енергетики став одним з ключових пріоритетів енергетичної політики балтійських держав. Естонія демонструє вражаючі успіхи у розвитку вітрової енергетики, особливо в секторі офшорних вітрових електростанцій. Латвія активно розвиває біоенергетику, використовуючи значний потенціал лісового господарства. Литва зробила ставку на розвиток сонячної енергетики та впровадження інноваційних технологій енергозбереження. Всі три країни демонструють стійке зростання частки відновлюваних джерел в енергетичному балансі.

Цифрова трансформація енергетичного сектору створює нові можливості для підвищення ефективності. Впровадження смарт-технологій та систем управління енергоспоживанням дозволяє оптимізувати використання енергоресурсів. Розвиток цифрових платформ для торгівлі енергією підвищує прозорість ринку. Автоматизація процесів управління енергетичною інфраструктурою знижує операційні витрати. Інтеграція цифрових технологій створює основу для переходу до інтелектуальних енергетичних систем.

Енергетична дипломатія стала важливим інструментом забезпечення інтересів країн Балтії. Координація позицій на міжнародній арені дозволяє ефективніше відстоювати спільні інтереси регіону. Активна участь у формуванні європейської енергетичної політики посилює вплив балтійських держав. Розвиток партнерства з ключовими гравцями енергетичного ринку розширює можливості для співпраці. Енергетична дипломатія сприяє зміцненню міжнародних позицій регіону.⁴⁹

⁴⁹ Левик Б. Формування національних Збройних сил Латвії в нових геополітичних умовах. Схід. 2011. № 3. С. 118-122. С. 118

Розвиток енергетичної освіти та підготовка кваліфікованих кадрів набувають особливого значення. Університети балтійських країн активно розвивають програми підготовки спеціалістів у сфері енергетики. Міжнародне академічне співробітництво сприяє обміну досвідом та передовими практиками. Підвищення кваліфікації персоналу енергетичних компаній стало постійним процесом. Формування нового покоління енергетиків забезпечує майбутній розвиток галузі.

Захист критичної енергетичної інфраструктури став одним з пріоритетів безпекової політики. Впровадження сучасних систем фізичного та кібернетичного захисту енергетичних об'єктів постійно вдосконалюється. Координація дій служб безпеки та енергетичних компаній підвищує ефективність захисних заходів. Міжнародне співробітництво у сфері захисту критичної інфраструктури активно розвивається. Створення комплексної системи захисту забезпечує стійкість енергетичного сектору.⁵⁰

Розвиток міського енергетичного господарства вимагає системної модернізації. Впровадження енергоефективних технологій у житлово-комунальному секторі дозволяє значно знизити енергоспоживання. Модернізація систем централізованого теплопостачання підвищує ефективність використання енергоресурсів. Розвиток розподіленої генерації створює нові можливості для оптимізації енергопостачання. Формування "розумних" міських енергетичних систем стає реальністю.

Екологічні аспекти енергетичної політики набувають все більшого значення. Зниження викидів парникових газів стало важливим критерієм розвитку енергетичного сектору. Впровадження екологічно чистих технологій активно підтримується на державному рівні. Розвиток циркулярної економіки створює нові можливості для енергетичного сектору. Екологічна модернізація енергетики стає драйвером інновацій.

Розвиток енергетичних послуг створює нові можливості для бізнесу. Формування ринку енергосервісних компаній сприяє впровадженню

⁵⁰ Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн : монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ, 2023. 464 с. С.120

енергоефективних рішень. Розвиток консалтингових послуг підвищує якість управління енергетичними проектами. Створення нових бізнес-моделей в енергетичному секторі стимулює інновації. Ринок енергетичних послуг стає важливим елементом економіки.

Соціальні аспекти енергетичної політики вимагають особливої уваги. Захист вразливих споживачів та забезпечення доступності енергетичних послуг залишаються важливими пріоритетами. Розвиток програм соціальної підтримки допомагає пом'якшити наслідки зростання тарифів. Підвищення енергетичної грамотності населення сприяє раціональному використанню ресурсів. Формування відповідальної споживчої поведінки стає важливим фактором енергетичної ефективності.

Моніторинг та оцінка ефективності енергетичної політики постійно вдосконалюються. Розвиток систем збору та аналізу даних дозволяє приймати більш обґрунтовані рішення. Впровадження міжнародних стандартів оцінки ефективності підвищує якість управління. Регулярний аудит енергетичної політики забезпечує її адаптацію до нових викликів. Система моніторингу стає важливим інструментом стратегічного планування.⁵¹

Розвиток енергетичного сервісу створює нові економічні можливості. Енергетичний консалтинг активно розвивається. Послуги з енергоаудиту користуються попитом. Впровадження енергоефективних рішень прискорюється. Інноваційні сервісні моделі з'являються.

Регіональна енергетична статистика вимагає вдосконалення. Моніторинг енергетичних потоків посилюється. Аналітичні системи вдосконалюються. Прогнозування енергетичного балансу покращується. Міжнародна співпраця у сфері енергетичної статистики розширюється.

Енергетична безпека місцевих громад набуває особливого значення. Децентралізація енергопостачання створює нові можливості. Розвиток

⁵¹ МЗС Естонії М. Цахкна: Україна знищила російські війська, які раніше загрожували нам. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3775781-glava-mzs-estonii-ukraina-znisila-rosijski-vijska-aki-ranise-zagrozuvali-nam.html> (дата звернення: 15.02.2025)

локальних енергетичних систем прискорюється. Енергетична автономія посилюється. Муніципальні енергетичні проекти активно впроваджуються.

Інформаційна підтримка енергетичної політики стає важливим фактором успіху. Прозорість енергетичного сектору підвищується. Комунікація з споживачами покращується. Енергетична освіта населення розвивається. Громадський контроль посилюється.

Промислова енергетика створює особливі виклики для регіону. Модернізація промислових потужностей вимагає значних інвестицій. Впровадження енергоефективних технологій прискорюється. Розвиток когенерації створює нові можливості. Промислова автоматизація підвищує ефективність.⁵²

Енергетичне планування набуває стратегічного значення. Довгострокові енергетичні стратегії розробляються. Регіональна координація посилюється. Сценарне планування впроваджується. Адаптивність енергетичних систем підвищується.

Міжнародна технічна допомога відіграє важливу роль у розвитку енергетичного сектору. Програми підтримки енергетичної модернізації розширюються. Трансфер передового досвіду прискорюється. Навчання персоналу інтенсифікується. Міжнародні стандарти впроваджуються.

Енергетична стандартизація створює нові виклики для регіону. Гармонізація технічних норм з європейськими стандартами продовжується. Системи сертифікації вдосконалюються. Якість енергетичних послуг підвищується. Міжнародна акредитація розширюється.

Енергетичний діалог з міжнародними партнерами набуває особливого значення. Координація енергетичної політики посилюється. Спільні проекти розвиваються. Обмін досвідом інтенсифікується. Стратегічне партнерство поглиблюється.

⁵² Кучик О. «Криза ефективності» міжнародних інституцій в умовах зміни міжнародної системи безпеки у контексті трансформацій міжнародного порядку. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2017. № 41. С. 119

Отже, узагальнюючи проведений аналіз проблем забезпечення енергетичної безпеки та економічних викликів для країн Балтії, можна зробити наступні висновки. По-перше, енергетична безпека регіону характеризується комплексним характером викликів, що охоплюють технологічні, економічні, політичні та соціальні аспекти. По-друге, історично сформована залежність від російських енергоресурсів створює серйозні ризики для економічного розвитку та національної безпеки країн регіону. По-третє, диверсифікація джерел енергопостачання, розвиток власної енергетичної інфраструктури та поглиблення регіональної співпраці стали ключовими напрямками посилення енергетичної безпеки. По-четверте, модернізація енергетичного сектору вимагає значних інвестицій та створює додаткове навантаження на економіку, але водночас відкриває нові можливості для технологічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності. По-п'яте, успішність трансформації енергетичного сектору значною мірою залежить від ефективності регіональної співпраці, міжнародної підтримки та послідовності у реалізації визначених стратегічних пріоритетів

Отже, зроблено висновок про те, що саме завдяки проявленню стійкої позиції країн Балтії і ЄС у напрямі імплементації нових проєктів щодо постачання енергії та енергоносіїв, країни Балтії частково позбуваються енергетичної залежності з боку Росії. Завдяки сприянню ЄС, впровадженню спільної енергетичної політики, залученню нових партнерів, оновленню маршрутів постачання енергії, диверсифікації джерел постачання енергоресурсів країни Балтії поступово відходять від енергетичної ізоляції.

Не зважаючи на радянське минуле, енергетичну залежність Балтійського регіону від Росії, застарілу інфраструктуру в енергетичному секторі, уряди країн Балтії успішно здійснюють кроки для подолання цієї залежності.

Країни Балтії прагнуть ліквідувати свою залежність від російського газу, як це зробила Литва в 2014 році, коли в порт Клайпеда прибув корабель-сховище скрапленого газу – Independence («Незалежність»). Цей термінал СПГ став важливим кроком до диверсифікації постачальників паливних ресурсів.

Тепер Литва може імпортувати газ від інших постачальників, зокрема США та інших країн

2.3. Інформаційні війни та кібербезпека

Інформаційна війна представляє собою комплекс заходів і операцій, спрямованих на забезпечення інформаційної переваги над противником через вплив на його інформаційні системи та процеси при одночасному захисті власного інформаційного простору. В контексті країн Балтії інформаційні війни набувають особливого значення через їхнє геополітичне положення та наявність значної російськомовної меншини. Протидія інформаційним загрозам стала одним із пріоритетних напрямків забезпечення національної безпеки балтійських держав. Інформаційна безпека визначається як стан захищеності національних інтересів у інформаційній сфері. Координація зусиль у сфері інформаційної безпеки посилюється на регіональному рівні.

Кібербезпека в сучасному світі стала критично важливим елементом національної безпеки, особливо для країн, що межують з агресивними державами. Досвід країн Балтії у протидії кіберзагрозам став взірцем для багатьох держав, які прагнуть посилити свій кіберзахист. Естонія, зокрема, після масштабних кібератак 2007 року, розробила передові системи захисту цифрової інфраструктури, які згодом були визнані одними з найефективніших у світі. Латвія та Литва також суттєво посилили свої можливості у сфері кібербезпеки, створивши потужні центри реагування на кіберінциденти. Регіональна співпраця між країнами Балтії у сфері кібербезпеки постійно поглиблюється через регулярні спільні навчання та обмін досвідом.

Згідно з даними Центру передового досвіду НАТО з кіберзахисту (CCDCOE), розташованого в Таллінні, абсолютна більшість кібератак на інфраструктуру країн Балтії пов'язана з підтримуваними Росією хакерськими угрупованнями. Найактивнішими є групи APT28 (Fancy Bear), APT29 (Cozy Bear) та Sandworm, які мають зв'язки з російськими спецслужбами, зокрема ГРУ та ФСБ. За даними естонської спецслужби Kaitsepolitseiamet (КАРО), ці групи застосовують широкий спектр методів – від фішингових атак на

державних службовців до складних операцій проти критичної інфраструктури. Характерною особливістю цих атак є їх синхронізація з важливими політичними подіями або військовими навчаннями НАТО в регіоні, що підтверджує їх скоординований та стратегічний характер.

Одним із найбільш показових кейсів стала кібератака на енергетичну систему Литви в червні 2022 року, коли країна почала впроваджувати обмеження на транзит російських товарів до Калінінградської області через свою територію. За даними Національного центру кібербезпеки Литви, протягом кількох днів було зафіксовано понад 150 DDoS-атак на урядові сайти, транспортні компанії та енергетичні об'єкти. Атаки супроводжувалися кампанією дезінформації в соціальних мережах та масовими фішинговими розсилками державним службовцям. Завдяки завчасно розгорнутій системі раннього попередження та співпраці з приватним сектором, литовським фахівцям вдалося мінімізувати вплив атаки та швидко відновити роботу пошкоджених систем.

Інформаційні загрози в кіберпросторі набувають все більш витончених форм, вимагаючи постійного вдосконалення систем захисту. Хакерські атаки стають більш таргетованими та складними, використовуючи передові технології для обходу традиційних систем безпеки. Держави змушені інвестувати значні ресурси у розвиток кіберзахисту та підготовку фахівців відповідного профілю. Приватний сектор також активно долучається до розбудови систем кібербезпеки, розуміючи критичну важливість захисту цифрових активів. Міжнародне співробітництво у сфері протидії кіберзагрозам стає все більш інтенсивним та багатовекторним.

У 2023 році латвійська розвідка виявила та нейтралізувала масштабну шпигунську кампанію, спрямовану на інфільтрацію урядових мереж. Група хакерів, пов'язана з російською розвідкою, намагалася встановити бекдори в системах міністерства оборони через компрометацію ланцюжка постачання програмного забезпечення однієї з місцевих ІТ-компаній. Завдяки скоординованим діям спецслужб Латвії, Естонії та Литви вдалося не лише

зупинити атаку, але й отримати цінні дані про методи роботи зловмисників. Цей випадок підкреслив важливість ретельної перевірки постачальників для критичної інфраструктури та спільного реагування на регіональному рівні.

Дезінформація залишається одним з найпотужніших інструментів гібридної війни, спрямованої на підірив стабільності демократичних суспільств. Російські пропагандистські канали активно працюють над створенням та поширенням фейкових наративів, спрямованих на дестабілізацію ситуації в країнах Балтії. Особлива увага приділяється розпалюванню міжетнічних конфліктів та підриву довіри до державних інституцій. Соціальні мережі стають ключовим майданчиком для поширення дезінформації, використовуючи алгоритми для максимального охоплення цільової аудиторії. Протидія цим загрозам вимагає комплексного підходу, що включає як технологічні рішення, так і розвиток критичного мислення у населення.

Відповідно до звіту Центру передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій у Ризі, у 2023 році було зафіксовано різке зростання інтенсивності дезінформаційних кампаній, спрямованих на балтійські держави. Ці кампанії часто координувалися через мережу псевдоЗМІ та "фабрики тролів", такі як Internet Research Agency (IRA) з Санкт-Петербурга. Основними наративами були: нібито утиски російськомовного населення, "провал" економічної політики через відмову від співпраці з Росією, "маріонетковий" характер урядів балтійських держав та "нацистські корені" їхньої історичної політики. Особливу увагу було приділено просуванню наративу про "змушування" НАТО балтійських держав надсилати військову допомогу Україні "на шкоду власній безпеці".

Стратегічні комунікації набувають все більшого значення в контексті інформаційного протистояння та гібридних загроз. Країни Балтії активно розвивають свої спроможності у сфері стратегічних комунікацій, створюючи спеціалізовані підрозділи та центри. Координація комунікаційних зусиль на регіональному рівні дозволяє ефективніше протидіяти спробам дестабілізації ситуації через інформаційні атаки. Міжнародне співробітництво у сфері

стратегічних комунікацій постійно розширюється, включаючи обмін досвідом та спільні навчання. Розвиток технологічних можливостей дозволяє більш ефективно виявляти та нейтралізувати інформаційні загрози.

Захист критичної інформаційної інфраструктури став одним з ключових пріоритетів національної безпеки балтійських держав. Впровадження передових технологій захисту та систем раннього попередження дозволяє своєчасно виявляти та нейтралізувати кіберзагрози. Державно-приватне партнерство у сфері кібербезпеки активно розвивається, забезпечуючи комплексний підхід до захисту критичної інфраструктури. Міжнародна співпраця у цій сфері постійно поглиблюється, включаючи спільні навчання та обмін інформацією про загрози. Технологічні можливості систем захисту постійно вдосконалюються відповідно до еволюції кіберзагроз.

Аналіз історичних основ зовнішньополітичного курсу пострадянських країн демонструє, що країни Балтії вибудовували свою кіберполітику на основі жорсткого дистанціювання від російських інформаційних систем та інтеграції в європейський кіберпростір. Це дозволило їм розвинути власні спроможності у сфері кібербезпеки та стати лідерами у цьому напрямку.

Медіаграмотність населення стає все більш важливим елементом національної стійкості до інформаційних загроз. Освітні програми з медіаграмотності впроваджуються на всіх рівнях освітньої системи, починаючи з початкової школи. Громадські організації активно долучаються до проведення інформаційних кампаній та тренінгів з медіаграмотності. Створюються спеціалізовані платформи для перевірки фактів та виявлення дезінформації. Міжнародне співробітництво у сфері розвитку медіаграмотності постійно розширюється.⁵³

Кіберрозвідка перетворюється на один з ключових елементів системи національної безпеки балтійських держав. Розвиток технологічних можливостей дозволяє більш ефективно виявляти та попереджати кіберзагрози на ранніх стадіях. Створення спеціалізованих підрозділів кіберрозвідки

⁵³ Гладиш М., Краєвська О. Балтійський вимір Європейської політики безпеки та оборони. *Грані*. 2015. № 4 (120). С. 80

забезпечує постійний моніторинг кіберпростору та виявлення потенційних загроз. Міжнародний обмін розвідувальною інформацією стає все більш інтенсивним та ефективним. Технологічні можливості кіберрозвідки постійно розширюються відповідно до еволюції загроз.

Правове регулювання інформаційної сфери вимагає постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Законодавство балтійських країн активно адаптується до нових форм кіберзагроз та інформаційних атак. Посилюється відповідальність за кіберзлочини та поширення дезінформації. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами залишається важливим пріоритетом. Розвиток нормативної бази у сфері кібербезпеки продовжується відповідно до появи нових загроз.

Міжнародна співпраця у сфері кібербезпеки стає все більш інтенсивною та багатовекторною. Країни Балтії активно беруть участь у міжнародних ініціативах та проектах з протидії кіберзагрозам. Обмін досвідом та найкращими практиками відбувається на регулярній основі через різноманітні міжнародні форуми та платформи. Спільні навчання та тренінги дозволяють підвищувати ефективність протидії кіберзагрозам. Технологічне співробітництво у сфері кібербезпеки постійно розширюється.

Розвиток технологічних можливостей систем кібербезпеки залишається критично важливим пріоритетом. Впровадження штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє підвищити ефективність виявлення та нейтралізації кіберзагроз. Автоматизація процесів реагування на інциденти забезпечує більш швидке та ефективне протистояння атакам. Розвиток квантових технологій відкриває нові можливості для захисту інформаційних систем. Постійне вдосконалення технологічної бази є необхідною умовою ефективної протидії кіберзагрозам.

Підготовка фахівців у сфері кібербезпеки стає все більш важливим завданням для балтійських держав. Університети та спеціалізовані навчальні центри розширюють свої програми підготовки експертів з кібербезпеки. Практична складова навчання посилюється через регулярні тренінги та

навчання. Міжнародне співробітництво у сфері підготовки кадрів постійно розширюється. Створюються нові можливості для професійного розвитку фахівців з кібербезпеки.

Громадянське суспільство відіграє все більш важливу роль у забезпеченні інформаційної безпеки. Неурядові організації активно долучаються до моніторингу інформаційного простору та виявлення дезінформації. Проводяться громадські ініціативи з підвищення медіаграмотності населення. Розвивається співпраця між громадським сектором та державними структурами у сфері протидії інформаційним загрозам. Міжнародне співробітництво громадських організацій у сфері інформаційної безпеки постійно розширюється⁵⁴.

Економічні аспекти кібербезпеки набувають все більшого значення для балтійських держав. Інвестиції у розвиток систем кібербезпеки стають необхідною умовою економічної стабільності та розвитку. Приватний сектор активно долучається до фінансування проєктів з розвитку кібербезпеки. Створюються нові бізнес-можливості у сфері розробки рішень для кібербезпеки. Міжнародне економічне співробітництво у сфері кібербезпеки постійно розширюється.⁵⁵

Науково-дослідна діяльність у сфері кібербезпеки стає все більш інтенсивною та різноманітною. Дослідницькі центри та лабораторії працюють над розробкою нових методів захисту інформаційних систем. Міжнародне наукове співробітництво дозволяє об'єднувати зусилля у протидії новим загрозам. Результати досліджень активно впроваджуються у практичну діяльність. Фінансування наукових досліджень у сфері кібербезпеки постійно зростає.

Соціальні мережі стали важливим полем інформаційного протистояння. Моніторинг соціальних мереж посилюється для виявлення дезінформаційних кампаній. Розробляються методики протидії маніпуляціям у соціальних медіа.

⁵⁴ Івасечко О. Я., Коваль О. В. Загрози та виклики для країн Балтії на сучасному етапі євроінтеграції. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 16. С. 248

⁵⁵ Естонія передала Україні допомогу для підводного розмінування. *Українська правда*. 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/3/7166917/> (дата звернення: 15.03.2025).

Створюються системи автоматизованого аналізу контенту. Міжнародна співпраця у протидії маніпуляціям у соціальних мережах розширюється.

Професійна підготовка фахівців з кібербезпеки набуває критичного значення. Створюються спеціалізовані освітні програми. Розвивається міжнародне співробітництво в освітній сфері. Проводяться регулярні навчання та тренінги. Впроваджуються інноваційні методики підготовки кадрів.

Технологічна модернізація систем кіберзахисту вимагає значних інвестицій. Впроваджуються передові технології виявлення та протидії кіберзагрозам. Розвивається інфраструктура кібербезпеки. Створюються центри реагування на кіберінциденти. Міжнародна технічна допомога активно залучається.

Інформаційно-психологічна безпека суспільства стає важливим пріоритетом. Розвиваються системи моніторингу інформаційного простору. Впроваджуються програми психологічної підтримки населення. Створюються механізми протидії інформаційно-психологічним маніпуляціям. Міжнародний досвід активно вивчається та адаптується⁵⁶.

Цифрова дипломатія набуває особливого значення в умовах інформаційного протистояння. Розвиваються спроможності щодо представлення національних інтересів у цифровому просторі. Створюються платформи для міжнародної комунікації. Координація цифрової дипломатії посилюється на регіональному рівні. Міжнародне співробітництво у цифровій сфері розширюється.

Економічна безпека в цифровому просторі створює нові виклики. Захист фінансових систем від кібератак посилюється. Впроваджуються передові технології захисту електронних платежів. Розвивається співпраця з міжнародними фінансовими інституціями. Створюються системи раннього попередження про фінансові кіберзагрози.

Науково-технічне співробітництво у сфері кібербезпеки активно розвивається. Проводяться спільні дослідницькі проекти. Створюються

⁵⁶ Latvian Foreign and Security Policy. URL: <https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2023-1047> (дата звернення: 04.04.2025)

інноваційні рішення для протидії кіберзагрозам. Міжнародний обмін технологіями інтенсифікується. Розвивається співпраця з провідними технологічними компаніями.

Енергетична кібербезпека набуває стратегічного значення. Захист енергетичної інфраструктури від кібератак посилюється. Впроваджуються спеціалізовані системи моніторингу. Розвивається міжнародне співробітництво в енергетичній кібербезпеці. Створюються резервні системи управління енергетичною інфраструктурою.⁵⁷

Військова кібербезпека стає важливим елементом оборонної стратегії. Створюються спеціалізовані підрозділи кібервійськ. Проводяться регулярні навчання з кіберзахисту. Розвивається співпраця з партнерами по НАТО. Впроваджуються передові технології військової кібербезпеки.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у протидії інформаційним загрозам. Створюються громадські ініціативи з моніторингу інформаційного простору. Розвивається волонтерський рух у сфері кібербезпеки. Проводяться інформаційно-просвітницькі кампанії. Міжнародна співпраця громадських організацій посилюється.

Технологічна розвідка стає важливим інструментом забезпечення кібербезпеки. Моніторинг технологічних трендів посилюється. Вивчаються нові форми кіберзагроз. Розвивається співпраця з технологічними компаніями. Створюються системи раннього виявлення технологічних загроз.

Управління кіберризиками вимагає системного підходу. Розробляються методики оцінки кіберзагроз. Впроваджуються системи управління кіберризиками. Створюються механізми реагування на інциденти. Міжнародні стандарти управління ризиками адаптуються.

Інформаційна етика набуває особливого значення в цифрову епоху. Розвиваються етичні стандарти інформаційної діяльності. Впроваджуються кодекси поведінки в цифровому просторі. Створюються механізми

⁵⁷ Park A. Baltic Foreign Policy Making Establishments of the 1990s: Influential Institutional and Individual Actors. *Journal of Baltic Studies*. 2005. Vol. 36, No. 2. P. 178-208

саморегуляції інформаційної сфери. Міжнародна співпраця у сфері інформаційної етики посилюється.⁵⁸

Цифрова ідентифікація створює нові виклики для кібербезпеки. Розвиваються системи захисту персональних даних. Впроваджуються передові технології біометричної ідентифікації. Створюються механізми верифікації цифрової особистості. Міжнародні стандарти цифрової ідентифікації адаптуються.

Кібергігієна стає важливим елементом інформаційної безпеки. Розвиваються програми навчання основам кібербезпеки. Впроваджуються стандарти безпечної поведінки в цифровому просторі. Створюються інструменти самооцінки кібербезпеки. Міжнародний досвід кібергігієни вивчається та адаптується.

Інформаційна стійкість суспільства потребує постійного зміцнення. Розвиваються механізми протидії інформаційним маніпуляціям. Створюються системи моніторингу інформаційних загроз. Впроваджуються програми підвищення медіаграмотності. Міжнародна співпраця у сфері інформаційної стійкості посилюється.

Цифрова освіта стає ключовим фактором інформаційної безпеки. Розвиваються освітні програми з кібербезпеки. Впроваджуються інноваційні методики навчання. Створюються платформи для онлайн-освіти. Міжнародне співробітництво в освітній сфері розширюється.

Міжнародна стандартизація у сфері кібербезпеки набуває особливого значення. Розвиваються міжнародні стандарти кібербезпеки. Впроваджуються уніфіковані підходи до оцінки загроз. Створюються механізми міжнародної сертифікації. Гармонізація національних стандартів посилюється.

Інформаційний суверенітет стає важливим елементом національної безпеки. Розвиваються механізми захисту національного інформаційного простору. Впроваджуються системи моніторингу інформаційного впливу.

⁵⁸ Сухобокова О. О. Політична та військова допомога країн Балтії у перші місяці повномасштабної російсько-української війни. *The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga : Baltija Publishing, 2022. С. 661-670.

Створюються інструменти протидії інформаційній агресії. Міжнародна співпраця у захисті інформаційного суверенітету посилюється.⁵⁹

Кіберстрахування створює нові можливості для управління ризиками. Розвиваються продукти кіберстрахування. Впроваджуються механізми оцінки кіберризиків. Створюються стандарти страхового покриття. Міжнародний досвід кіберстрахування вивчається та адаптується.

Криптографічний захист інформації набуває критичного значення. Розвиваються системи криптографічного захисту. Впроваджуються квантові технології шифрування. Створюються механізми управління криптографічними ключами. Міжнародна співпраця у сфері криптографії посилюється.

Інтелектуальна власність у цифровому просторі потребує особливого захисту. Розвиваються механізми захисту цифрових активів. Впроваджуються системи моніторингу порушень. Створюються інструменти цифрової ідентифікації контенту. Міжнародна співпраця у захисті інтелектуальної власності розширюється.

Узагальнюючи проведений аналіз проблематики інформаційних війн та кібербезпеки у країнах Балтії, можна зробити наступні висновки.

У контексті інформаційної безпеки Литва приділяє особливу увагу протидії дезінформації та фейковим наративам. Основні тенденції зовнішньої політики і національної безпеки Литви в умовах російсько-української війни включають розбудову системи моніторингу інформаційного простору та активну співпрацю з міжнародними партнерами у сфері протидії інформаційним загрозам⁶⁰.

Отже, по-перше, інформаційні загрози та кібератаки становлять серйозний виклик для національної безпеки балтійських держав, вимагаючи постійного вдосконалення систем захисту та міжнародної співпраці. По-друге, наявність значної російськомовної меншини та геополітичне положення регіону

⁵⁹ Москалюк М. Ф. Безпекова політика країн Балтії в умовах російсько-української війни. *Регіональні студії*. 2024. № 58. С. 89

⁶⁰ Основні тенденції зовнішньої політики і національної безпеки Литви в умовах російсько-української війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-tendentsiyi-zovnishnoyi-polityky-i-natsionalnoyi> (дата звернення: 04.04.2025)

створюють додаткові ризики в контексті інформаційного протистояння та потребують особливої уваги до питань медіаграмотності та стратегічних комунікацій. По-третє, країни Балтії досягли значного прогресу у розвитку систем кіберзахисту та протидії інформаційним загрозам, ставши визнаними лідерами у цій сфері на міжнародному рівні. По-четверте, успішність протидії інформаційним війнам та кіберзагрозам значною мірою залежить від ефективності регіональної співпраці, міжнародної підтримки та активного залучення громадянського суспільства. По-п'яте, розвиток технологій та поява нових форм інформаційних загроз вимагають постійної адаптації систем.

Проведений аналіз викликів та загроз безпеці країн Балтії дозволяє визначити комплексний характер геополітичних трансформацій, що створюють багатовимірні ризики для регіону. Основним джерелом загроз залишається агресивна політика Російської Федерації, що проявляється у посиленні військової присутності в Калінінградській області, проведенні масштабних навчань поблизу кордонів та використанні гібридних методів впливу. Інтеграція Білорусі до військової інфраструктури РФ створює додаткові виклики для безпеки регіону, змінюючи стратегічний баланс сил. Ефективна протидія цим загрозам вимагає комплексного підходу, що включає посилення військового потенціалу, розвиток стійкості суспільства, поглиблення міжнародної співпраці та вдосконалення систем антикризового управління.

Енергетична безпека є фундаментальною складовою національної безпеки балтійських держав і становить особливий виклик через історично сформовану залежність від російських енергоресурсів. Країни Балтії досягли значного прогресу у диверсифікації джерел енергопостачання, зокрема через будівництво терміналу СПГ в Клайпеді, реалізацію проекту "Baltic Connector" та газового інтерконектора GIPL. Синхронізація електромереж з європейською енергосистемою та відключення від системи БРЕЛЛ до 2025 року стане історичним кроком до енергетичної незалежності регіону. Розвиток відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та створення

регіональної енергетичної інфраструктури є ключовими напрямками зміцнення енергетичної безпеки.

Інформаційні війни та кібербезпека є одними з найбільш актуальних аспектів забезпечення національної безпеки країн Балтії в сучасних умовах. Наявність значної російськомовної меншини та геополітичне положення регіону створюють додаткові ризики в контексті інформаційного протистояння та потребують особливої уваги до питань медіаграмотності та стратегічних комунікацій. Естонія після кібератак 2007 року розробила передові системи захисту цифрової інфраструктури, які згодом були визнані одними з найефективніших у світі. Регіональна співпраця у сфері кібербезпеки, формування центрів компетенцій та обмін досвідом дозволяють ефективно протидіяти сучасним викликам у цій сфері.

Розвиток власних спроможностей балтійських держав у військовій, енергетичній та інформаційній сферах свідчить про системний підхід до забезпечення національної безпеки в умовах зростаючих зовнішніх загроз. Країни Балтії демонструють послідовність у дотриманні вимог НАТО щодо оборонних витрат, із Естонією, яка збільшила оборонний бюджет до 3% ВВП, що є найвищим показником серед усіх країн-членів Альянсу. Створення власних виробничих потужностей в оборонній промисловості зменшує залежність від зовнішніх постачальників та підвищує стратегічну автономію. Соціальна стійкість суспільства, розвиток територіальної оборони та цивільного захисту стають важливими компонентами комплексної системи безпеки.

Міжнародна співпраця відіграє вирішальну роль у зміцненні безпеки країн Балтії, забезпечуючи політичну солідарність, технічну допомогу та обмін досвідом. Присутність сил НАТО в регіоні має стримуючий ефект щодо можливої агресії та сприяє модернізації збройних сил балтійських держав. Спільні проєкти в енергетичній сфері, координація позицій на міжнародній арені та участь у європейських ініціативах посилюють енергетичну безпеку регіону. Міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки та протидії

дезінформації стає все більш інтенсивним, включаючи спільні навчання, обмін інформацією про загрози та технологічне співробітництво.

РОЗДІЛ 3

РЕАКЦІЯ КРАЇН БАЛТІЇ НА ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ

3.1. Національні стратегії безпеки Естонії, Латвії та Литви

Національна стратегія безпеки визначається як комплексна система офіційно прийнятих поглядів щодо захисту національних інтересів та забезпечення безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Стратегія національної безпеки виступає базовим документом оборонного планування та основою для розробки всіх інших нормативно-правових актів у сфері національної безпеки. В умовах сучасних геополітичних викликів країни Балтії активно оновлюють та адаптують свої безпекові стратегії, враховуючи нові форми загроз та необхідність комплексної протидії їм. Координація безпекової політики на регіональному рівні постійно посилюється через створення спільних механізмів реагування та обміну інформацією. Інтеграція в євроатлантичні структури безпеки залишається стратегічним пріоритетом для всіх трьох балтійських держав.⁶¹

Згідно з Концепцією національної безпеки Естонії, "основою безпеки Естонії є членство в НАТО та Європейському Союзі, а також тісна співпраця з союзниками та іншими міжнародними партнерами, причому Естонія вважає безпеку себе та своїх союзників неподільною"⁶², що свідчить про фундаментальний відхід від історичної концепції нейтралітету та демонструє стратегічне переосмислення безпекової парадигми в умовах наростаючої загрози з боку Росії. Естонія визначає, що "гарантування безпеки та кризової готовності держави та суспільства є всеосяжним, безперервним та цілеспрямованим процесом", що вказує на трансформацію оборонного

⁶¹ Joint procurement makes Baltic defensive capabilities more robust. Ministry of National Defense. Republic of Lithuania. 2023. URL: <https://kam.lt/en/joint-procurement-makes-baltic-defensive-capabilities> (дата звернення: 15.03.2025).

⁶² National Security Concept of Estonia. URL: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/eesti_julgeolekupoliitika_alused_eng_22.02.2023.pdf (дата звернення: 04.04.2025).

планування від традиційної військової моделі до комплексного системного підходу з залученням всього суспільства. Така позиція корелює з латвійською безпековою стратегією, яка формує багаторівневу систему енергетичної безпеки як критичний компонент національної стійкості, визначаючи енергетичну незалежність не лише економічним, але й політичним пріоритетом⁶³. Основні тенденції безпекової політики Литви ілюструють поглиблену синхронізацію стратегічних підходів усіх трьох балтійських держав, сфокусованих на розвитку технологічних можливостей заради підвищення асиметричних спроможностей протидії російській агресії, зокрема у сферах кіберзахисту, протидиверсійної діяльності та інформаційної стійкості⁶⁴. Як влучно зазначає О. Давимука, "балтійські держави першими в регіоні перейшли від декларативного до практичного застосування концепції тотальної оборони, створивши модель, де державні установи, приватний сектор, громадянське суспільство та окремі громадяни мають чітко визначені ролі та обов'язки у забезпеченні національної стійкості"⁶⁵, що стало їхньою відповіддю на нездатність традиційних моделей безпеки адекватно протистояти гібридним загрозам нового типу.

Система національної безпеки країн Балтії формується на основі принципу всеохоплюючої оборони, який передбачає залучення всіх секторів суспільства до забезпечення національної стійкості. Цей підхід базується на розумінні того, що сучасні загрози мають комплексний характер і вимагають координованої відповіді всього суспільства. Важливим елементом такого підходу є концепція тотальної оборони, яка передбачає підготовку не лише збройних сил, але й цивільного населення до можливих кризових ситуацій. Особлива увага приділяється розвитку територіальної оборони та системи цивільного захисту. Координація між військовими та цивільними

⁶³ Latvian Foreign and Security Policy. URL: <https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2023-1047> (дата звернення: 04.04.2025)

⁶⁴ Основні тенденції зовнішньої політики і національної безпеки Литви в умовах російсько-української війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-tendentsiyi-zovnishnoyi-polityky-i-natsionalnoyi> (дата звернення: 04.04.2025)

⁶⁵ Давимука О. Забезпечення національної безпеки і оборони Естонії в умовах російсько-української війни. Київ : НІСД, 2023. 6 с.

компонентами системи безпеки забезпечується через створення спеціальних механізмів взаємодії.⁶⁶

Естонська стратегія національної безпеки характеризується особливим акцентом на розвитку цифрових технологій та кібербезпеки. Документ визначає кіберпростір як п'ятий домен ведення військових дій, поряд із сушею, морем, повітрям та космосом. Значна увага приділяється розвитку е-урядування та захисту критичної інформаційної інфраструктури від кібератак. Естонія активно розвиває міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки, виступаючи ініціатором багатьох міжнародних проєктів. Країна інвестує значні ресурси у розвиток власних технологічних спроможностей та підготовку фахівців з кібербезпеки.

Стратегія національної безпеки Естонії також приділяє значну увагу питанням соціальної згуртованості та інтеграції російськомовної меншини. Документ підкреслює важливість формування єдиної громадянської ідентичності та протидії зовнішнім спробам дестабілізації суспільства. Особлива увага приділяється розвитку естонської мови та культури при одночасному забезпеченні прав національних меншин. Стратегія передбачає активні заходи з протидії дезінформації та ворожій пропаганді. Значні ресурси спрямовуються на розвиток незалежних медіа та підвищення медіаграмотності населення.⁶⁷

Концепція національної безпеки Латвії базується на комплексному розумінні сучасних загроз та необхідності розвитку стійкості суспільства до різних форм гібридного впливу. Документ визначає пріоритетними напрямками зміцнення обороноздатності країни та розвиток спроможностей протидії гібридним загрозам. Особлива увага приділяється питанням енергетичної безпеки та зменшення залежності від російських енергоресурсів. Стратегія передбачає активний розвиток відновлюваної енергетики та диверсифікацію

⁶⁶ NASAMS launchers and related equipment from Lithuania reached to Ukraine. Ministry of National Defense. Republic of Lithuania. 2023. URL: <https://kam.lt/en/nasams-launchers-and-related-equipment> (дата звернення: 20.03.2025)

⁶⁷ Population. Official statistics portal of Latvia. 2022. URL: <https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/population/population> (дата звернення: 15.03.2025)

джерел енергопостачання. Значні ресурси спрямовуються на модернізацію енергетичної інфраструктури та підвищення енергоефективності.

Латвія прагне посилити контроль за іноземними інвестиціями у стратегічні сектори економіки для забезпечення економічної безпеки. Розвиток транспортної інфраструктури та безпека транзитних маршрутів є важливими напрямками стратегії. Країна планує активно протидіяти економічному шпигунству та захищати інтелектуальну власність. Пріоритетом є розвиток інноваційних галузей економіки та зменшення залежності від зовнішніх ринків. Це дозволить зміцнити економічну стійкість та конкурентоспроможність Латвії.

Литовська стратегія національної безпеки робить особливий акцент на розвитку регіонального співробітництва та зміцненні зв'язків з НАТО. Постійна присутність сил НАТО на території країни розглядається як ключовий елемент стримування потенційної агресії. Значна увага приділяється розвитку військової інфраструктури та забезпеченню оперативної сумісності з силами Альянсу. Литва активно бере участь у міжнародних військових навчаннях та місіях. Країна є активним прихильником посилення східного флангу НАТО.

Питання ядерної безпеки та протидія розміщенню ядерної зброї в Калінінградській області є важливими аспектами литовської стратегії. Документ визначає необхідність розвитку систем раннього попередження та моніторингу радіаційної обстановки. Міжнародне співробітництво у сфері ядерної безпеки є пріоритетним напрямком. Стратегія передбачає активні заходи з протидії контрабанді ядерних матеріалів. Литва прагне розвивати власну атомну енергетику з дотриманням найвищих стандартів безпеки.⁶⁸

Енергетична незалежність є одним із ключових пріоритетів для Латвії та Литви. Обидві країни прагнуть зменшити залежність від імпорту російських енергоресурсів та диверсифікувати джерела енергопостачання. Розвиток відновлюваної енергетики та модернізація енергетичної інфраструктури є важливими кроками на шляху до забезпечення енергетичної безпеки. Країни

⁶⁸ Україна має залишатись у центрі уваги світової спільноти – міністр оборони Естонії. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3789455-ukraina-mae-zalisatisa-v-centri-uvagi-svitovoi-spilnoti-ministr-oboroni-estonii.html> (дата звернення: 15.03.2025)

також приділяють увагу підвищенню енергоефективності та впровадженню інноваційних технологій в енергетичному секторі. Це дозволить зміцнити енергетичну стійкість та зменшити залежність від зовнішніх постачальників.

Латвія та Литва розглядають економічну безпеку як важливий аспект національної безпеки. Обидві країни прагнуть посилити контроль за іноземними інвестиціями у стратегічні сектори економіки. Розвиток транспортної інфраструктури та забезпечення безпеки транзитних маршрутів є пріоритетними напрямками. Країни планують активно протидіяти економічному шпигунству та захищати інтелектуальну власність. Розвиток інноваційних галузей економіки та зменшення залежності від зовнішніх ринків є важливими для забезпечення економічної стійкості та конкурентоспроможності.

Співробітництво з НАТО є ключовим елементом стратегій національної безпеки Латвії та Литви. Обидві країни прагнуть зміцнити зв'язки з Альянсом та забезпечити постійну присутність сил НАТО на своїй території. Розвиток військової інфраструктури та забезпечення оперативної сумісності з силами НАТО є важливими напрямками. Країни активно беруть участь у міжнародних військових навчаннях та місіях. Латвія та Литва є активними прихильниками посилення східного флангу НАТО для стримування потенційної агресії.

Протидія гібридним загрозам є важливим аспектом стратегій національної безпеки Латвії та Литви. Обидві країни визнають необхідність розвитку спроможностей для протидії різним формам гібридного впливу. Це включає посилення кібербезпеки, боротьбу з дезінформацією та пропагандою, а також зміцнення стійкості суспільства. Країни прагнуть розвивати співробітництво з партнерами та обмінюватися досвідом у сфері протидії гібридним загрозам. Це дозволить ефективніше реагувати на виклики сучасної безпекової ситуації.

Ядерна безпека є важливим пріоритетом для Литви, особливо в контексті розміщення ядерної зброї в Калінінградській області. Країна прагне розвивати системи раннього попередження та моніторингу радіаційної обстановки.

Міжнародне співробітництво у сфері ядерної безпеки розглядається як ключовий напрямок. Литва планує активно протидіяти контрабанді ядерних матеріалів. Розвиток власної атомної енергетики з дотриманням найвищих стандартів безпеки також є пріоритетом для країни.⁶⁹

Регіональне співробітництво є важливим аспектом стратегій національної безпеки Латвії та Литви. Обидві країни прагнуть зміцнити співпрацю з сусідніми державами та партнерами в регіоні. Це включає розвиток спільних проектів у сфері безпеки, обмін інформацією та досвідом, а також координацію зусиль у протидії спільним загрозам. Країни також приділяють увагу розвитку регіональної інфраструктури та покращенню сполучення між державами. Це дозволить посилити економічні зв'язки та зміцнити стабільність у регіоні.

Латвія та Литва визнають важливість розвитку спроможностей своїх збройних сил для забезпечення національної безпеки. Обидві країни приділяють значну увагу модернізації військової техніки та озброєння. Підвищення професійного рівня та боєготовності військовослужбовців є ключовим напрямком. Країни також прагнуть розвивати співробітництво з партнерами у сфері оборонної промисловості та досліджень. Це дозволить зміцнити обороноздатність та підвищити здатність відповідати на сучасні виклики безпеки.

Стратегії національної безпеки Латвії та Литви приділяють увагу розвитку кібербезпеки як важливого аспекту протидії гібридним загрозам. Обидві країни визнають необхідність зміцнення захисту критичної інфраструктури та державних інституцій від кібератак. Розвиток спроможностей у сфері кібербезпеки, обмін інформацією та досвідом з партнерами, а також підвищення обізнаності суспільства про кіберзагрози є важливими напрямками. Країни прагнуть створити ефективні механізми реагування на кіберінциденти та посилити стійкість до кібератак.⁷⁰

⁶⁹ Лосовський І. С. Зовнішньополітична стратегія Росії щодо країн пострадянського простору як реалізація «нової доктрини обмеженого суверенітету». *Стратегічна панорама*. 2018. № 2.

⁷⁰ Latvia support Ukraine. Cabinet of Ministers. Republic of Latvia. 2023. URL: <https://www.mk.gov.lv/en/latvia-supports-ukraine> (дата звернення: 23.03.2025).

Боротьба з дезінформацією та пропагандою є ще одним важливим аспектом стратегій національної безпеки Латвії та Литви. Обидві країни визнають необхідність протидії спробам маніпулювання громадською думкою та поширенню неправдивої інформації. Розвиток медіаграмотності населення, підтримка незалежних ЗМІ та співпраця з партнерами у виявленні та спростуванні дезінформації є ключовими напрямками. Країни прагнуть зміцнити стійкість суспільства до інформаційних впливів та забезпечити доступ громадян до достовірної інформації.

Латвія та Литва приділяють увагу розвитку цивільного захисту та підвищенню готовності до надзвичайних ситуацій. Обидві країни визнають необхідність зміцнення спроможностей у сфері реагування на кризові ситуації та ліквідації наслідків надзвичайних подій. Розвиток систем оповіщення населення, проведення навчань та тренувань, а також забезпечення ефективної координації між різними службами є важливими напрямками. Країни також прагнуть посилити співпрацю з партнерами у сфері цивільного захисту та обмінюватися досвідом.

Стратегії національної безпеки Латвії та Литви відображають комплексний підхід до забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Обидві країни визнають необхідність адаптації до сучасних викликів та загроз, таких як гібридні впливи, кібератаки та дезінформація. Зміцнення обороноздатності, розвиток спроможностей протидії загрозам, забезпечення енергетичної та економічної безпеки, а також поглиблення співробітництва з партнерами є ключовими пріоритетами. Латвія та Литва прагнуть зробити свій внесок у зміцнення регіональної та міжнародної безпеки, активно співпрацюючи з НАТО та іншими партнерами.

Спільним елементом для стратегій усіх трьох балтійських держав є особлива увага до питань інформаційної безпеки та протидії ворожій пропаганді. Документи визначають необхідність розвитку власних медіа-ресурсів та підтримки незалежної журналістики. Значна увага приділяється питанням медіаграмотності та критичного мислення населення. Стратегії

передбачають активні заходи з моніторингу інформаційного простору та виявлення дезінформації. Координація зусиль у сфері стратегічних комунікацій здійснюється на регіональному рівні.

Військова складова національних стратегій безпеки країн Балтії передбачає поступове збільшення оборонних витрат та модернізацію збройних сил. Документи визначають необхідність досягнення та підтримання витрат на оборону на рівні не менше 2% ВВП відповідно до вимог НАТО. Особлива увага приділяється розвитку систем протиповітряної оборони та протитанкових спроможностей. Стратегії передбачають активний розвиток територіальної оборони та резервних компонентів збройних сил. Значні ресурси спрямовуються на підготовку військових фахівців та проведення регулярних навчань.

Отже, економічна безпека розглядається в стратегіях як важливий елемент національної стійкості. Документи визначають необхідність диверсифікації економічних зв'язків та зменшення залежності від російського ринку. Значна увага приділяється розвитку інноваційних секторів економіки та підтримці технологічних стартапів. Стратегії передбачають активні заходи із залучення іноземних інвестицій та розвитку експортного потенціалу. Пріоритетом визначається участь у європейських економічних проектах та ініціативах.⁷¹

Енергетична безпека займає особливе місце в національних стратегіях безпеки балтійських держав. Документи визначають необхідність повної синхронізації електромереж з європейською енергосистемою та відключення від пострадянської системи БРЕЛЛ. Значна увага приділяється розвитку альтернативної енергетики та підвищенню енергоефективності.

⁷¹ NATO 2022 Strategic Concept. NATO. 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (дата звернення: 15.03.2025)

3.2. Співпраця з НАТО та ЄС у сфері безпеки

Співпраця у сфері безпеки визначається як система взаємодії між державами та міжнародними організаціями, спрямована на забезпечення миру, стабільності та протидію спільним загрозам. Для країн Балтії співробітництво з НАТО та ЄС стало ключовим елементом забезпечення національної безпеки після відновлення незалежності. Естонія, Латвія та Литва приєдналися до НАТО та ЄС у 2004 році, що стало визначальним моментом у формуванні їхньої безпекової політики. Інтеграція до євроатлантичних структур безпеки надала балтійським державам доступ до механізмів колективної оборони та можливість участі у формуванні спільної безпекової політики. Розвиток співпраці з НАТО та ЄС залишається стратегічним пріоритетом для всіх трьох країн⁷².

Згідно з дослідженням історичних основ зовнішньополітичного курсу, "інтеграція в євроатлантичні структури розглядалася балтійськими державами не лише як інструмент забезпечення власної незалежності, але й як фундаментальний цивілізаційний вибір, що визначав їхню ідентичність як невід'ємної частини західного світу"⁷³. Такий підхід відображений і в сучасних безпекових стратегіях всіх трьох балтійських держав. Показовим є приклад Естонії, яка визначає, що "безпека Естонії починається з нас самих, включаючи готовність і дії кожного індивідуума"⁷⁴, що демонструє чітке усвідомлення необхідності поєднання міжнародної підтримки із розвитком власних спроможностей. Латвійська зовнішня та безпекова політика базується на аналогічному принципі, підкреслюючи стратегічну важливість формування "дієвої моделі оборони, орієнтованої на всебічний захист"⁷⁵. Литовська стратегія, в свою чергу, значну увагу приділяє посиленню "ефективної

⁷² Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. Проблеми всесвітньої історії. 2021. № 4(16). С. 102. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

⁷³ Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн : монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ : Наукова думка, 2023. 465 с.

⁷⁴ National Security Concept of Estonia. URL: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/ceesti_julgeolekupoliitika_alused_eng_22.02.2023.pdf (дата звернення: 04.04.2025)

⁷⁵ Latvian Foreign and Security Policy. URL: <https://www.liia.lv/en/publications/latvian-foreign-and-security-policy-yearbook-2023-1047> (дата звернення: 04.04.2025)

взаємодії з НАТО та ЄС у протидії гібридним загрозам, зокрема у кіберпросторі та інформаційному середовищі"⁷⁶.

Країни Балтії активно підтримують розвиток військових спроможностей ЄС та беруть участь у бойових групах Європейського Союзу. Регіон активно залучений до програм Постійного структурованого співробітництва (PESCO) у сфері оборони. Балтійські держави підтримують посилення координації між НАТО та ЄС у сфері безпеки. Особлива увага приділяється розвитку спільних механізмів реагування на гібридні загрози.⁷⁷

Колективна оборона, що визначається як система спільних дій держав-членів НАТО відповідно до статті 5 Північноатлантичного договору, є наріжним каменем безпеки країн Балтії.⁷⁸ Присутність сил НАТО в регіоні реалізується через програму посиленого передового базування (Enhanced Forward Presence). За даними офіційного сайту НАТО⁷⁹, з 2017 року в країнах Балтії розміщені чотири багатонаціональні бойові групи: у Естонії під керівництвом Великої Британії, у Латвії під керівництвом Канади, у Литві під керівництвом Німеччини, а також у Польщі під керівництвом США. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року НАТО прийняло рішення про посилення східного флангу, збільшивши чисельність своїх сил в Балтійському регіоні. За даними Міністерства оборони Естонії, бойова група в цій країні була розширена до рівня бригади, а її чисельність зросла з 1200 до 2500 військовослужбовців.

Повітряний простір країн Балтії захищається в рамках місії НАТО з патрулювання повітряного простору (NATO Baltic Air Policing). Згідно з інформацією на офіційному порталі НАТО⁸⁰, ця місія була започаткована в

⁷⁶ National Security Strategy of Lithuania. Republic of Lithuania. Vilnius, 2002. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/156885/LithuaniaNationalSecurity-2002.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).

⁷⁷ Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 109. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

⁷⁸ Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 103. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf>

⁷⁹ Військова присутність НАТО на сході Альянсу URL https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_136388.htm (дата звернення: 19.05.2025)

⁸⁰ Військова присутність НАТО на сході Альянсу URL https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm (Дата звернення: 19.05.2025)

2004 році одразу після вступу балтійських держав до Альянсу і продовжує діяти на постійній основі, змінюючи країни-учасниці за ротаційним принципом. Після 2014 року кількість літаків у місії була збільшена, а в 2022 році, у відповідь на російську агресію проти України, було додатково посилено авіаційний компонент. За даними Центру передового досвіду НАТО з питань об'єднаної протиповітряної та протиракетної оборони⁸¹, у 2023 році було зафіксовано понад 500 випадків підйому винищувачів НАТО для перехоплення російських військових літаків, що наближалися до повітряного простору балтійських держав.

Військова інфраструктура регіону постійно модернізується відповідно до стандартів НАТО. За інформацією Європейського оборонного агентства⁸², у період 2022-2023 років на території країн Балтії було реалізовано проекти з модернізації військових баз та полігонів на загальну суму понад 500 мільйонів євро. Зокрема, на військовій базі Тапа в Естонії було створено сучасний логістичний комплекс, здатний забезпечити розгортання сил швидкого реагування НАТО. У Литві на військовій базі Рукла завершено будівництво нових казарм та навчальних об'єктів для розміщення додаткових контингентів Альянсу.

Спільна політика безпеки і оборони ЄС (СПБО) доповнює механізми НАТО у забезпеченні регіональної безпеки. За даними Європейської служби зовнішніх дій⁸³, країни Балтії є активними учасниками Постійного структурованого співробітництва (PESCO) - механізму поглибленої інтеграції у сфері безпеки та оборони серед держав-членів ЄС. Станом на 2023 рік, балтійські держави беруть участь у 28 з 60 проєктів PESCO, зокрема в проєктах з розвитку військової мобільності, кібербезпеки та протидії гібридним загрозам. Особливу увагу балтійські держави приділяють проєкту "Military Mobility",

⁸¹ Joint Air Power Competence Centre Forging the Future of Joint Air and Space Power NATO's Advocate for Air and Space Power URL <https://www.jarcc.org/> (Дата звернення: 19.05.2025)

⁸² Європейське оборонне агентство URL <https://eda.europa.eu/> (Дата звернення: 19.05.2025)

⁸³ Європейська служба зовнішніх дій URL <https://www.eeas.europa.eu/> (Дата звернення: 19.05.2025)

спрямованому на спрощення та прискорення транскордонного переміщення військових підрозділів та техніки в межах ЄС.

Згідно з інформацією Європейського оборонного агентства⁸⁴, у 2022-2023 роках країни Балтії отримали фінансування з Європейського оборонного фонду на загальну суму понад 120 мільйонів євро для реалізації проєктів у сфері розвитку безпілотних систем, кіберзахисту та військових комунікацій. Як зазначається на сайті Європейської Комісії, ці проєкти спрямовані на посилення стратегічної автономії ЄС та зменшення залежності від імпорту військових технологій.

Військова співпраця з НАТО реалізується через низку практичних механізмів та програм. Одним з найбільших військових навчань в регіоні є "BALTOPS" - щорічні багатонаціональні морські навчання, спрямовані на відпрацювання операцій з безпеки на Балтійському морі. За інформацією з офіційного сайту НАТО⁸⁵, у навчаннях BALTOPS-2023 взяли участь понад 50 кораблів, 45 літаків та 6000 військовослужбовців з 19 країн-членів НАТО та партнерів Альянсу. Особливу увагу було приділено захисту морських комунікацій та критичної інфраструктури, зокрема підводних кабелів та трубопроводів.

Іншими важливими навчаннями є "Saber Strike" - серія сухопутних навчань, спрямованих на відпрацювання операцій по стримуванню потенційної агресії на східному фланзі НАТО. Згідно з даними Командування об'єднаних сил НАТО⁸⁶, у навчаннях Saber Strike-2023 взяли участь понад 15000 військовослужбовців з 13 країн. Основний фокус навчань був зроблений на розгортанні сил швидкого реагування та забезпеченні їх оперативної сумісності.

"Spring Storm" - масштабні національні навчання естонських збройних сил, що проводяться за участю союзників по НАТО. За інформацією Міністерства оборони Естонії⁸⁷, у навчаннях Spring Storm-2023 взяли участь

⁸⁴ Європейське оборонне агентство URL <https://eda.europa.eu/> (Дата звернення: 19.05.2025)

⁸⁵ NATO URL <https://shape.nato.int/baltops> (Дата звернення: 19.05.2025)

⁸⁶ Командування об'єднаних сил НАТО URL <https://shape.nato.int/exercises> (Дата звернення: 19.05.2025)

⁸⁷ Міністерство оборони Естонії. URL: <https://mil.ee/en/defence-forces/exercises/> (Дата звернення: 19.05.2025)

понад 14000 військовослужбовців з 11 країн. Особливість цих навчань полягає у інтеграції підрозділів територіальної оборони "Кайтселіт" та регулярних збройних сил для відпрацювання сценаріїв гібридної війни.

Модернізація збройних сил балтійських держав здійснюється відповідно до стандартів НАТО. За даними НАТО STANAG⁸⁸, програма стандартизації забезпечує високий рівень оперативної сумісності між силами Альянсу. Згідно з інформацією з офіційного сайту НАТО⁸⁹, у рамках програми NSIP (NATO Security Investment Programme) для країн Балтії було виділено понад 300 мільйонів євро на розвиток військової інфраструктури. Ці кошти спрямовані на модернізацію командних пунктів, систем зв'язку та логістичних об'єктів.

Протидія гібридним загрозам стала важливим напрямком співпраці з ЄС та НАТО. Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Hybrid CoE) у Гельсінкі, заснований у 2017 році, активно співпрацює з балтійськими державами. За даними з офіційного сайту Центру⁹⁰, у 2022-2023 роках було реалізовано 15 спільних проєктів з установами країн Балтії, спрямованих на підвищення стійкості до гібридних загроз. Зокрема, було розроблено методику оцінки вразливості критичної інфраструктури до комбінованих атак та програму тренінгів для державних службовців з протидії дезінформації.

Відповідно до інформації на офіційному порталі НАТО⁹¹, в 2022 році було створено Центр передового досвіду з питань демократичної стійкості в Ризі, який фокусується на вивченні методів протидії іноземному втручання у демократичні процеси. Центр активно співпрацює з балтійськими експертами у розробці стратегій захисту виборчих систем та громадянського суспільства від гібридних впливів.

Кібербезпека є пріоритетним напрямком співробітництва з НАТО та ЄС. Центр передового досвіду НАТО з кіберзахисту (CCDCOE) в Таллінні,

⁸⁸ NATO STANAG .URL https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69269.htm (дата звернення: 19.05.2025),

⁸⁹ NATO URL <https://shape.nato.int/baltops> (дата звернення: 19.05.2025)

⁹⁰ Hybrid CoE URL <https://www.hybridcoe.fi/> (дата звернення: 19.05.2025)

⁹¹ NATO URL (https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm (дата звернення: 19.05.2025)

заснований у 2008 році, став ключовою установою для розвитку кіберспроможностей Альянсу. За даними з офіційного сайту CCDCOE⁹², Центр координує розробку міжнародного права у сфері кібербезпеки (Талліннський посібник), проводить дослідження кібератак та організовує найбільші у світі міжнародні навчання з кіберзахисту "Locked Shields". У навчаннях 2023 року взяли участь команди з 34 країн, які відпрацьовували захист від комплексних кібератак на критичну інфраструктуру.

Відповідно до інформації Європейського агентства з кібербезпеки (ENISA)⁹³, країни Балтії активно беруть участь у Європейській системі сертифікації кібербезпеки. У 2022-2023 роках на території балтійських держав було сертифіковано 35 центрів, що надають послуги з аудиту та підвищення кіберзахисту. Особлива увага приділяється забезпеченню безпеки цифрових послуг та критичної інформаційної інфраструктури.

Енергетична безпека розглядається як важливий елемент співпраці з ЄС та НАТО. Згідно з інформацією Єврокомісії⁹⁴, країни Балтії отримали понад 800 мільйонів євро з Фонду з'єднання Європи (Connecting Europe Facility) на реалізацію проєктів енергетичної інфраструктури. Ключовим проєктом є синхронізація електромереж балтійських держав з континентальною європейською системою ENTSO-E, запланована на 2025 рік. Цей проєкт дозволить від'єднати енергосистеми країн Балтії від пострадянської системи БРЕЛЛ та інтегрувати їх до європейського енергетичного ринку.

Військова мобільність стала важливим напрямком співпраці з НАТО та ЄС. Згідно з інформацією на сайті Європейської Комісії⁹⁵, проєкт "Military Mobility" отримав фінансування в розмірі 1,69 мільярда євро на період 2021-2027 років. Значна частина цих коштів спрямована на модернізацію транспортної інфраструктури в країнах Балтії, включаючи мости, дороги та

⁹² CCDCOE URL <https://ccdcoe.org/about-us/> (дата звернення: 19.05.2025)

⁹³ ENISA URL <https://www.enisa.europa.eu/> (дата звернення: 19.05.2025)

⁹⁴ European Commission URL https://ec.europa.eu/energy/topics/infrastructure/high-level-groups/baltic-energy-market-interconnection-plan_en (дата звернення 19.05.2025)

⁹⁵ European Commission URL https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/infrastructure-and-investment/trans-european-transport-network-ten-t_en (дата звернення: 19.05.2025)

залізничні колії, необхідні для швидкого переміщення важкої військової техніки.

Стратегічні комунікації визначаються як пріоритетний напрямок взаємодії. Центр передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій (NATO StratCom COE) у Ризі, заснований у 2014 році, координує регіональні зусилля у цій сфері. За даними з офіційного сайту Центру⁹⁶, у 2022-2023 роках було реалізовано 25 проєктів з моніторингу та аналізу дезінформації, спрямованої на країни Балтії. Особлива увага приділялася вивченню російських наративів щодо війни в Україні та їх впливу на громадську думку в балтійських державах.

Отже, співпраця країн Балтії з НАТО та ЄС у сфері безпеки є всеохоплюючою і стосується широкого спектру питань - від колективної оборони та модернізації збройних сил до протидії гібридним загрозам та забезпечення енергетичної безпеки. Ця співпраця постійно поглиблюється, особливо в умовах загострення безпекової ситуації в регіоні після повномасштабного російського вторгнення в Україну. Балтійські держави не лише користуються перевагами членства в євроатлантичних структурах безпеки, але й активно сприяють їх розвитку, надаючи цінний досвід та експертизу у протидії новим викликам та загрозам.

Військова стандартизація здійснюється відповідно до вимог НАТО. Впроваджуються стандарти STANAG у всіх сферах військової діяльності⁹⁷. Проводиться сертифікація військової техніки та обладнання. Розвивається система контролю якості у військовій сфері. Посилюється координація у сфері військової стандартизації.

Військова розвідка розвивається у тісній співпраці з партнерами по НАТО та ЄС. Створюються спільні розвідувальні центри та механізми обміну інформацією. Впроваджуються передові технології розвідки. Проводяться

⁹⁶ NATO StratCom COE URL <https://stratcomcoe.org/> (дата звернення: 19.05.2025)

⁹⁷ NATO STANAG: A Comprehensive Overview URL <https://www.nato.int/cps/ru/natohq/stanag.htm> (дата звернення: 19.05.2025)

спільні розвідувальні операції та навчання. Посилюється координація розвідувальної діяльності на регіональному рівні.⁹⁸

Отже, військове планування здійснюється у координації з НАТО та ЄС. Розробляються спільні оперативні плани та сценарії реагування на кризи. Впроваджуються стандарти НАТО у систему військового планування. Проводяться регулярні штабні навчання та тренування. Посилюється координація планування на регіональному рівні. Розвиваються військові бази та полігони для проведення міжнародних навчань. Створюються сучасні центри управління та зв'язку. Модернізуються системи забезпечення військ. Впроваджуються енергоефективні технології у військовій інфраструктурі.⁹⁹ Реалізуються спільні проекти з розробки та модернізації озброєнь. Впроваджуються нові технології у військовій сфері. Розвивається співпраця у сфері військових досліджень. Посилюється обмін технологіями та досвідом.

3.3. Перспективи розвитку регіональної безпеки

Регіональна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів регіону від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечується спільними зусиллями держав регіону. В контексті країн Балтії перспективи розвитку регіональної безпеки тісно пов'язані з поглибленням інтеграції в євроатлантичні структури та посиленням регіонального співробітництва. Важливим фактором є формування єдиного розуміння безпекових викликів та узгодження підходів до їх подолання. Розвиток регіональної безпеки вимагає комплексного підходу, що охоплює військові, економічні, енергетичні та інформаційні аспекти. Координація зусиль на регіональному рівні стає ключовим елементом забезпечення безпеки в Балтійському регіоні.

Однією з найбільших геостратегічних загроз для регіональної безпеки є вразливість так званого Сувалкського коридору – вузької (близько 65 км) ділянки польсько-литовського кордону між Калінінградською областю РФ та

⁹⁸ Galbreath D., Lašas A., Lamoreaux J. W. Continuity and change in the Baltic Sea region: Comparing foreign policies. Amsterdam-New York : Rodopi, 2008. 183 p.

⁹⁹ The United States and Finland concluded the fifth round of negotiations for a defense cooperation agreement. United States Government. 2023. URL: <https://fi.usembassy.gov/the-united-states-and-finland-conclude-the-fifth-round-of-negotiations-for-a-defense-cooperation-agreement-november-1-2023/> (дата звернення: 15.03.2025)

Білоруссю. Військові експерти НАТО розглядають цей коридор як потенційну ціль російської агресії, оскільки його блокування фізично відрізало б країни Балтії від решти території Альянсу. З 2022 року НАТО значно посилило військову присутність у цьому регіоні, розмістивши додаткові багатонаціональні бойові групи та проводячи регулярні навчання з захисту коридору. Згідно з оцінками військових аналітиків, захист Сувалкського коридору потребує розміщення значних сил швидкого реагування та розвитку відповідної військової інфраструктури для протидії можливим спробам РФ встановити сухопутний коридор до Калінінграду.

В умовах посилення російської агресії перспективи розвитку безпекової архітектури регіону значною мірою залежать від здатності балтійських держав до координації своїх зусиль. Як зазначає О. Давимука, "формування регіональної оборонної мережі з інтегрованими системами командування, контролю, комунікацій та розвідки стає ключовим елементом довгострокової стратегії безпеки балтійських держав". Історичний аналіз еволюції безпекових стратегій регіону демонструє поступове формування "балтійської моделі безпеки", що характеризується високим рівнем інституціоналізації військово-політичного співробітництва та значним залученням громадянського суспільства до процесів забезпечення національної стійкості. Важливим елементом цієї моделі є акцент на розвитку асиметричних спроможностей, що дозволяють ефективно протидіяти кількісно переважаючому супротивнику. Латвійська стратегія безпеки окреслює перспективу формування "північно-балтійського безпекового хабу" як регіонального компонента колективної системи безпеки НАТО. Литовська концепція, в свою чергу, наголошує на необхідності "поглиблення інтеграції оборонних систем балтійських держав із посиленням їхньої взаємодії з польськими та скандинавськими оборонними структурами"¹⁰⁰.

Військова складова регіональної безпеки передбачає подальший розвиток оборонних спроможностей та поглиблення військової співпраці між країнами

¹⁰⁰ Брусиловська О. Геополітичні стратегії країн Центральної Східної Європи в умовах еволюції пост-біполярної системи міжнародних відносин. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. № 4. С. 22

Балтії. Створення інтегрованої системи протиповітряної оборони регіону залишається пріоритетним завданням на найближчу перспективу. Розвиток спільної системи військового планування та координації дій збройних сил набуває особливого значення. Модернізація військової інфраструктури та забезпечення оперативної сумісності військ вимагатиме значних інвестицій. Поглиблення військово-технічного співробітництва створює нові можливості для розвитку оборонної промисловості регіону.

Енергетична безпека регіону потребує подальшої диверсифікації джерел енергопостачання та розвитку енергетичної інфраструктури. Синхронізація електромереж балтійських країн з європейською енергосистемою стане важливим кроком у посиленні енергетичної незалежності. Створення регіонального газового ринку та розвиток терміналів скрапленого природного газу розширить можливості для диверсифікації поставок. Розвиток відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності залишаються стратегічними пріоритетами. Посилення захисту критичної енергетичної інфраструктури вимагатиме впровадження нових технологій та підходів.¹⁰¹

Кібербезпека стає ключовим елементом регіональної безпеки в умовах зростання цифрових загроз. Розвиток спільних центрів кіберзахисту та систем раннього попередження про кібератаки потребує постійного вдосконалення. Підготовка фахівців з кібербезпеки та розвиток відповідних технологічних спроможностей набуває критичного значення. Поглиблення міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки створює нові можливості для обміну досвідом та технологіями. Формування єдиного підходу до забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури стає пріоритетним завданням.

Естонія, як визнаний лідер у сфері цифровізації, неодноразово ставала мішенню масштабних кібератак. Найбільш відома кібератака відбулася у 2007 році, коли після перенесення радянського військового меморіалу країна зазнала безпрецедентної на той час DDoS-атаки на урядові сайти, банки та медіа. Ця подія стала переломним моментом, що спонукала Естонію розвинути одну з

¹⁰¹ Нападиста В. Україна в контексті викликів та загроз: погляд з країн Балтії. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 1 (93). С. 243

найпотужніших кіберзахисних систем у світі та ініціювати створення Центру передового досвіду НАТО з кіберзахисту в Таллінні. У січні 2022 року Естонія знову стала об'єктом масштабної кібератаки, спрямованої проти державних установ та приватного сектору, яку пов'язують з погіршенням відносин між НАТО та Росією напередодні повномасштабного вторгнення в Україну. Ці події підкреслюють важливість розвитку надійних систем кіберзахисту та міжнародної співпраці у протидії кіберзагрозам для забезпечення стабільності регіону

Інформаційна безпека регіону вимагає розвитку спільних механізмів протидії дезінформації та пропаганді. Створення регіональної системи моніторингу інформаційного простору та раннього виявлення інформаційних загроз стає необхідністю. Розвиток медіаграмотності населення та підтримка незалежних медіа потребують системного підходу. Координація зусиль у сфері стратегічних комунікацій має бути посилена на регіональному рівні. Впровадження нових технологій для протидії інформаційним маніпуляціям створює додаткові можливості для захисту інформаційного простору.¹⁰²

Економічна безпека залишається важливим фактором регіональної стабільності. Диверсифікація економічних зв'язків та зменшення залежності від зовнішніх ринків потребують подальших зусиль. Розвиток інноваційних секторів економіки та підтримка технологічних стартапів створюють нові можливості для економічного зростання. Посилення захисту критичної економічної інфраструктури вимагає впровадження нових механізмів контролю. Поглиблення економічної інтеграції в рамках ЄС залишається стратегічним пріоритетом.

Транспортна безпека набуває особливого значення в контексті військової мобільності та економічного розвитку. Розвиток транспортної інфраструктури відповідно до стандартів НАТО та ЄС вимагає значних інвестицій. Створення ефективної системи логістичного забезпечення військ стає пріоритетним завданням. Посилення захисту критичних транспортних вузлів потребує

¹⁰² Дорошук В. І. Особливості формування іміджу України у країнах Балтії : магістерська дис. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. 85 с

впровадження нових технологій безпеки. Координація транспортної політики на регіональному рівні має бути посилена.¹⁰³

Екологічна безпека стає важливим елементом регіональної стабільності. Розвиток систем моніторингу екологічної ситуації та раннього попередження про екологічні загрози набуває особливого значення. Впровадження "зелених" технологій та розвиток циркулярної економіки створюють нові можливості для сталого розвитку. Посилення міжнародного співробітництва у сфері екологічної безпеки потребує координації зусиль. Адаптація до кліматичних змін стає важливим фактором регіональної безпеки.

Отже, узагальнюючи перспективи розвитку регіональної безпеки країн Балтії, можна зробити наступні висновки. По-перше, регіональна безпека вимагає комплексного підходу, що охоплює військові, економічні, соціальні та культурні аспекти. По-друге, посилення регіональної співпраці та координації зусиль стає ключовим фактором забезпечення безпеки в регіоні. По-третє, розвиток спільних механізмів реагування на загрози та впровадження нових технологій створюють додаткові можливості для зміцнення регіональної безпеки. По-четверте, поглиблення міжнародного співробітництва та інтеграція в євроатлантичні структури безпеки залишаються стратегічними пріоритетами. По-п'яте, успішність розвитку регіональної безпеки значною мірою залежить від ефективності координації зусиль, стабільності фінансування та суспільної підтримки безпекових ініціатив.

Дослідження реакції країн Балтії на виклики та загрози в нових геополітичних умовах демонструє комплексний і системний підхід Естонії, Латвії та Литви до забезпечення національної безпеки. Національні стратегії безпеки балтійських держав характеризуються чітким розумінням сучасних загроз, особливо з боку Російської Федерації, та формуванням ефективних механізмів протидії їм на основі принципу всеохоплюючої оборони. Модель "тотальної оборони", яку впровадили країни Балтії, передбачає залучення усіх секторів суспільства до забезпечення національної стійкості, що стало

¹⁰³ Брусиловська О. Геополітичні стратегії країн Центральної Східної Європи в умовах еволюції пост-біполярної системи міжнародних відносин. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. № 4. С. 18

адекватною відповіддю на гібридний характер сучасних загроз. Спільними пріоритетами для національних стратегій безпеки Естонії, Латвії та Литви є розвиток кібербезпеки, інформаційної стійкості, енергетичної незалежності та зміцнення соціальної згуртованості суспільства.

Співпраця з НАТО та ЄС є наріжним каменем безпекової політики країн Балтії, забезпечуючи як доступ до механізмів колективної оборони, так і можливість активної участі у формуванні спільної безпекової політики. Програма посиленого передового базування (Enhanced Forward Presence) НАТО, місії з патрулювання повітряного простору та регулярні військові навчання створюють критично важливий стримуючий потенціал щодо можливої агресії. Балтійські держави демонструють послідовність у дотриманні вимог НАТО щодо оборонних витрат та модернізації збройних сил, приділяючи особливу увагу розвитку систем протиповітряної оборони, територіальної оборони та резервних компонентів. Спільна політика безпеки і оборони ЄС ефективно доповнює механізми НАТО, зокрема у сферах протидії гібридним загрозам, кібербезпеки, енергетичної безпеки та військової мобільності.

Ключове значення для безпеки регіону має розвиток власних спроможностей балтійських держав, що охоплює військові, технологічні, економічні та соціальні аспекти. Естонія зосереджує зусилля на розвитку цифрових технологій та кібербезпеки, визначаючи кіберпростір як п'ятий домен ведення військових дій та інвестуючи значні ресурси у відповідну інфраструктуру. Латвія приділяє особливу увагу енергетичній безпеці, розвитку відновлюваної енергетики та захисту критичної інфраструктури, формуючи багаторівневу систему енергетичної безпеки як критичний компонент національної стійкості. Литва робить акцент на регіональному співробітництві та зміцненні зв'язків з НАТО, активно розвиваючи військову інфраструктуру та забезпечуючи оперативну сумісність з силами Альянсу.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження безпекової політики країн Балтії можна зробити ряд важливих висновків щодо сучасного стану та перспектив розвитку системи регіональної безпеки.

Відповідаючи на перше завдання щодо дослідження теоретико-методологічних засад вивчення безпекової політики країн Балтії, можна зазначити, що формування безпекової політики естонської, латвійської та литовської держав відбувалося під впливом комплексу історичних, геополітичних та інституційних чинників. Аналіз наукової літератури показав наявність різних теоретичних підходів до розуміння безпекової політики балтійських держав: від традиційного реалістичного, що акцентує увагу на військових аспектах безпеки, до конструктивістського, який підкреслює значення ідентичності та норм у формуванні безпекових пріоритетів. В умовах сучасних загроз найбільш продуктивним є комплексний підхід, який враховує взаємозв'язок між різними вимірами безпеки – військовим, політичним, економічним, інформаційним та соціальним. Понятійно-категоріальний апарат дослідження базується на ключових концептах теорії міжнародних відносин та безпекових студій, зокрема таких як "національна безпека", "гібридна війна", "стратегічне стримування" та "регіональна безпека".

Аналізуючи геополітичні зміни як фактор загрози регіональній безпеці, встановлено, що російська агресія проти України кардинально змінила безпекову ситуацію в Європі та актуалізувала питання регіональної безпеки для країн Балтії. Основними загрозами для регіону є мілітаризація Калінінградської області, нарощування військового потенціалу РФ у безпосередній близькості до кордонів балтійських держав, проведення масштабних військових навчань, а також інтеграція Білорусі до військової інфраструктури РФ. Особливе занепокоєння викликає вразливість Сувалкського коридору – вузької ділянки польсько-литовського кордону між Калінінградською областю та Білоруссю, блокування якої фізично відрізало б країни Балтії від решти території НАТО. Енергетична безпека регіону зазнає суттєвого впливу внаслідок геополітичних

змін, що проявилось в необхідності відмови від російських енергоносіїв та диверсифікації джерел енергопостачання. Інформаційні війни та кібератаки становлять серйозний виклик для національної безпеки балтійських держав, вимагаючи постійного вдосконалення систем захисту та міжнародної співпраці.

З'ясовуючи специфіку співпраці країн Балтії з НАТО та ЄС у сфері безпеки, можна стверджувати, що ця співпраця стала визначальним фактором забезпечення регіональної стабільності. Програма посиленого передового базування НАТО, місії з патрулювання повітряного простору та регулярні військові навчання створюють критично важливий стримуючий потенціал щодо можливої агресії. Балтійські держави демонструють послідовність у дотриманні вимог НАТО щодо оборонних витрат та модернізації збройних сил, приділяючи особливу увагу розвитку систем протиповітряної оборони, територіальної оборони та резервних компонентів. Спільна політика безпеки і оборони ЄС ефективно доповнює механізми НАТО, зокрема у сферах протидії гібридним загрозам, кібербезпеки, енергетичної безпеки та військової мобільності. Створення мережі Центрів передового досвіду НАТО в регіоні (з кіберзахисту в Таллінні, стратегічних комунікацій у Ризі, з питань енергетичної безпеки у Вільнюсі) сприяє розвитку спеціалізованої експертизи та зміцненню регіональної безпеки.

Проаналізувавши проблеми забезпечення енергетичної безпеки та економічні виклики для регіону, встановлено, що країни Балтії досягли значного прогресу у диверсифікації джерел енергопостачання, зокрема через будівництво терміналу СПГ в Клайпеді, реалізацію проєкту "Baltic Connector" та газового інтерконектора GIPL. Синхронізація електромереж з європейською енергосистемою та відключення від системи БРЕЛЛ до 2025 року стане історичним кроком до енергетичної незалежності регіону. Розвиток відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та створення регіональної енергетичної інфраструктури є ключовими напрямками зміцнення енергетичної безпеки.

Охарактеризувавши роль інформаційних війн та кібербезпеки у формуванні безпекової політики, виявлено, що Естонія після кібератак 2007 року розробила передові системи захисту цифрової інфраструктури, які згодом були визнані одними з найефективніших у світі. Регіональна співпраця у сфері кібербезпеки, формування центрів компетенцій та обмін досвідом дозволяють ефективно протидіяти сучасним викликам у цій сфері. Наявність значної російськомовної меншини та геополітичне положення регіону створюють додаткові ризики в контексті інформаційного протистояння та потребують особливої уваги до питань медіаграмотності та стратегічних комунікацій.

Визначивши особливості національних стратегій безпеки балтійських держав, встановлено, що всі три країни реалізують комплексний підхід до забезпечення національної безпеки, що базується на принципі всеохоплюючої оборони з залученням всіх секторів суспільства. Кожна з балтійських держав має свої особливості: Естонія робить акцент на розвитку цифрових технологій та кібербезпеки, Латвія – на енергетичній безпеці та диверсифікації енергетичних джерел, Литва – на регіональному співробітництві та зміцненні зв'язків з НАТО. Спільними для всіх трьох країн є пріоритет розвитку територіальної оборони, підвищення соціальної стійкості та протидія гібридним загрозам.

Досвід країн Балтії у розбудові ефективної системи національної безпеки заслуговує на ретельне вивчення іншими державами регіону. Ключовими елементами цього досвіду є послідовна євроатлантична інтеграція, розвиток власних оборонних спроможностей та активна участь у регіональних безпекових ініціативах. Балтійські держави демонструють здатність ефективно протидіяти сучасним загрозам, і їхній досвід може бути корисним для України та інших країн регіону, особливо в контексті євроатлантичної інтеграції та протидії російській агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брусиловська О. Геополітичні стратегії країн Центральної Східної Європи в умовах еволюції пост-біполярної системи міжнародних відносин. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. № 4. С. 18-26.
2. Військова присутність НАТО на сході Альянсу. НАТО. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_136388.htm (дата звернення: 15.02.2025).
3. Войтович Р. Глобалізаційні виклики національної безпеки: геополітичний аспект. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ : Наукова думка, 2010. С. 170-177.
4. Генеральний секретар НАТО окреслив порядок денний Варшавського саміту. Брюссель : Прес-центр НАТО, 2016. 8 с.
5. Гладиш М., Краєвська О. Балтійський вимір Європейської політики безпеки та оборони. *Грані*. 2015. № 4 (120). С. 80-85.
6. Давимука О. Забезпечення національної безпеки і оборони Естонії в умовах російсько-української війни. Київ : НІСД, 2023. 6 с.
7. Давимука О. О., Кравченко В. В. Особливості безпекової співпраці України та Литви в умовах протидії російській загрозі. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3-4 (51). С. 70-75.
8. Дорошук В. І. Особливості формування іміджу України у країнах Балтії : дис. ... магістра. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024. 85 с.
9. Естонія передала Україні допомогу для підводного розмінування. *Українська правда*. 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/3/7166917/> (дата звернення: 15.02.2025).
10. Європейська служба зовнішніх дій. URL: <https://www.eeas.europa.eu/> (дата звернення: 19.05.2025).
11. Європейське оборонне агентство. URL: <https://eda.europa.eu/> (дата звернення: 19.05.2025).

12. Івасечко О. Я., Коваль О. В. Загрози та виклики для країн Балтії на сучасному етапі євроінтеграції. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 16. С. 248-255.
13. Історичні основи зовнішньополітичного курсу пострадянських країн : монографія / за ред. А. Г. Бульвінського. Київ : Наукова думка, 2023. 465 с.
14. Калініченко Б. М. Кібербезпека як складова системи національної безпеки країн Балтії. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2021. № 15. С. 56-61.
15. Командування об'єднаних сил НАТО. URL: <https://shape.nato.int/exercises> (дата звернення: 19.05.2025).
16. Котляренко О. П., Приполова Л. І. Досвід конституційно-правового забезпечення функціонування Збройних сил. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 54-57.
17. Країни Балтії від'єднуються від енергосистем Росії і Білорусі. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cpvmprxl8d3po> (дата звернення: 29.04.2025).
18. Країни Балтії домовились не купувати електроенергію з Білоруської АЕС. *Економічна правда*. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/7/656813/> (дата звернення: 15.03.2025).
19. Кучик О. «Криза ефективності» міжнародних інституцій в умовах зміни міжнародної системи безпеки у контексті трансформацій міжнародного порядку. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2017. № 41. С. 119-129.
20. Левик Б. Формування національних Збройних сил Латвії в нових геополітичних умовах. *Схід*. 2011. № 3. С. 118-122.
21. Литва планує затвердити трирічний план військової та іншої допомоги Україні. *LB*. 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/11/24/585871_litva_planuie_zatverditi_tririchn (дата звернення: 15.03.2025).

22. Лосовський І. С. Зовнішньополітична стратегія Росії щодо країн пострадянського простору як реалізація «нової доктрини обмеженого суверенітету». *Стратегічна панорама*. 2018. № 2. С. 19-30.
23. Марченко В. В. Технологічна модернізація збройних сил країн Балтії в умовах нових безпекових викликів. *Військово-технічний збірник*. 2023. № 6. С. 45-52.
24. Мельник О. І. Інформаційна безпека та протидія гібридним загрозам: досвід країн Балтії. Київ : Центр міжнародних досліджень, 2022. 76 с.
25. МЗС Естонії М. Цахкна: Україна знищила російські війська, які раніше загрожували нам. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3775781-glava-mzs-estonii-ukraina-znisila-rosijski-vijska-aki-ranise-zagrozuvai-nam.html> (дата звернення: 15.03.2025).
26. Міністерство оборони Естонії. URL: <https://mil.ee/en/> (дата звернення: 19.05.2025).
27. Міністри оборони Латвії та України обговорили в Києві створення «коаліції дронів». *Українська правда*. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/12/12/7432800/> (дата звернення: 15.02.2025).
28. Москалюк М. Ф. Безпекова політика країн Балтії в умовах російсько-української війни. *Регіональні студії*. 2024. № 58. С. 89-95.
29. Мудрієвська І. І. Енергетична політика країн Балтії у пострадянський період. *Проблеми всесвітньої історії*. 2021. № 4(16). С. 102-117. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/22676673.pdf> (дата звернення: 19.05.2025).
30. Нападиста В. Україна в контексті викликів та загроз: погляд з країн Балтії. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 1 (93). С. 243-268.
31. NATO STANAG. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69269.htm (дата звернення: 19.05.2025).
32. NATO. URL: <https://shape.nato.int/default> (дата звернення: 19.05.2025).

33. Олійник Я. Б., Степанець С. І. Балтійсько-Чорноморський регіон: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ : Либідь, 2021. 148 с.
34. Основи національної безпеки Литви : Закон Литовської Республіки від 19.12.1996 р. Вільнюс : Сейм Литовської Республіки, 1996. 12 с.
35. Основні тенденції зовнішньої політики і національної безпеки Литви в умовах російсько-української війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-tendentsiyi-zovnishnoyi-polityky-i-natsionalnoyi> (дата звернення: 04.04.2025).
36. Палагнюк Ю. Механізми інтеграції держав Центральної та Східної Європи у Європейський Союз. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 4 (19). С. 115-122.
37. Палій О. А. Специфіка та наслідки інтеграції країн Балтії до євроатлантичних структур безпеки. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2002. Т. 20. С. 55-60.
38. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Економічна безпека країн Балтії: виклики та стратегії. Київ : Видавничий дім "Кондор", 2023. 184 с.
39. Поліщук К. В. Зовнішньополітична співпраця країн Балтії в контексті регіональної безпеки. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 156 с.
40. Про державну оборону : Закон Естонської Республіки від 11.02.2015 р. Таллінн : Парламент Естонії, 2015. 18 с.
41. Рудницька У. Перспективи балтійсько-чорноморської регіональної співпраці в умовах україно-російського конфлікту. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2015. № 1/2 (25/26). С. 96-100.
42. Соколовська О. М. Кібератаки на Естонію 2007 року: уроки для сучасної системи безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2020. № 2(38). С. 92-101.
43. Стельмах В. О. Балтійська регіональна співпраця на шляху до західних інтеграційних структур. *Цивілізаційні засади трансформаційних процесів*

- на пострадянському просторі. Київ : Інститут всесвітньої історії НАН України, 2018. С. 192-205.
44. Стратегія національної безпеки Литви : Указ Президента Литовської Республіки від 28.05.2002 р. Вільнюс : Адміністрація Президента, 2002. 22 с.
 45. Сухобокова О. О. Політична та військова допомога країн Балтії у перші місяці повномасштабної російсько-української війни. *The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*. Riga : Baltija Publishing, 2022. С. 661-670.
 46. Тодоров І. Я. Роль країн Балтії у зміцненні європейської безпеки. *Політичне життя*. 2019. № 3. С. 118-124.
 47. Турчин Я., Івасечко О. Енергетична безпека ЄС та країн Балтії за умов полігібресії зовнішньої політики Російської Федерації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2020. № 16. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21647/turchinivasechko16.pdf> (дата звернення: 19.05.2025).
 48. Турияниця І. Пріоритети оборонної політики та національної безпеки Литовської Республіки на сучасному етапі. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2017. № 18. С. 323-333.
 49. Україна має залишатись у центрі уваги світової спільноти – міністр оборони Естонії. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3789455-ukraina-mae-zalisatisa-v-centri-uvagi-svitovoi-spilnoti-ministr-oboroni-estonii.html> (дата звернення: 15.03.2025).
 50. Харченко І. І. Загрози безпеці комунікаційних та енергетичних підводних кабелів у Балтійському морі. *Стратегічні пріоритети*. 2023. № 1. С. 74-82.
 51. Чумаченко О. А. Військово-промислова співпраця країн Балтії: сучасний стан та перспективи. Київ : Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2022. 64 с.
 52. Шевченко В. В. Сувалкський коридор як стратегічний елемент безпеки країн Балтії. *Військово-науковий вісник*. 2022. № 2. С. 165-174.

53. Яковюк І. В., Білоусов Є. М. Національна безпека України в умовах нових викликів європейській та євроатлантичній солідарності. Харків : Право, 2022. 224 с.
54. Яковюк І. В., Шестопап С. С. Правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепцій НАТО. *Проблеми законності*. 2018. № 143. С. 217-228.
55. Baltic Security Strategy 2022-2030. Tallinn : International Centre for Defence and Security, 2022. 47 p.
56. CCDCOE. URL: <https://ccdcoe.org/about-us/> (дата звернення: 19.05.2025).
57. Dombrovski V. Hybrid threats in Baltic states: vulnerabilities and response mechanisms. Vilnius : Lithuanian Military Academy, 2023. 86 p.
58. ENISA. URL: <https://www.enisa.europa.eu/> (дата звернення: 19.05.2025).
59. Estonia's aid to Ukraine. Ministry of Foreign Affairs. Republic of Estonia. URL: <https://vm.ee/en/estonias-aid-ukraine> (дата звернення: 20.03.2025).
60. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/energy/topics/infrastructure/high-level-groups/baltic-energy-market-interconnection-plan_en (дата звернення: 19.05.2025).
61. European Commission. URL: https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/infrastructure-and-investment/trans-european-transport-network-ten-t_en (дата звернення: 19.05.2025).
62. Galbreath D., Lašas A., Lamoreaux J. W. Continuity and change in the Baltic Sea region: Comparing foreign policies. Amsterdam-New York : Rodopi, 2008. 183 p.
63. Give Ukraine quick path to NATO after war, Lithuania leader tells allies - Euractiv. *Euractiv*. URL: <https://www.euractiv.com/section/defence/interview/give-ukraine-quick-path-to-nato-after-war-lithuania-leader-tells-allies/> (дата звернення: 24.04.2025).
64. Hybrid CoE. URL: <https://www.hybridcoe.fi/> (дата звернення: 19.05.2025).

65. Joint Air Power Competence Centre Forging the Future of Joint Air and Space Power NATO's Advocate for Air and Space Power. URL: <https://www.japcc.org/> (дата звернення: 19.05.2025).
66. Joint procurement makes Baltic defensive capabilities more robust. Ministry of National Defense. Republic of Lithuania. 2023. URL: <https://kam.lt/en/joint-procurement-makes-baltic-defensive-capabilities> (дата звернення: 15.03.2025).
67. Latvia support Ukraine. Cabinet of Ministers. Republic of Latvia. 2023. URL: <https://www.mk.gov.lv/en/latvia-supports-ukraine> (дата звернення: 23.03.2025).
68. Latvian Foreign and Security Policy. Latvian Institute of International Affairs. Riga : *LIIA Press*, 2023. 104 p.
69. Latvia's President Edgars Rinkevics says Ukraine is key to world security. *Associated Press News*. 2023. URL: <https://apnews.com/video/latvia-europe-ukraine-government-ukraine-russia-ukraine-war-15eb973474104246b9df2d6a284c465b> (дата звернення: 20.03.2025).
70. Law on the Basics of National Security of Lithuania. Seimas of the Republic of Lithuania. Vilnius, 1996. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.39790?jfwid> (дата звернення: 15.03.2025).
71. NASAMS launchers and related equipment from Lithuania reached to Ukraine. Ministry of National Defense. Republic of Lithuania. 2023. URL: <https://kam.lt/en/nasams-launchers-and-related-equipment> (дата звернення: 20.03.2025).
72. National Armed Forces Law Chapter I General Provisions. Republic of Latvia. Riga : Saeima, 1999. 26 c.
73. National Defence Act Amended by the following legal instruments. Republic of Estonia. Tallinn : Riigikogu, 2015. 32 c.
74. National Defence Strategy of Estonia. Republic of Estonia. Tallinn, 2010. URL: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_defence_strategy.pdf (дата звернення: 15.03.2025).

75. National Security Concept of Estonia. Republic of Estonia. Tallinn : Government Office, 2023. 28 p.
76. National Security Concept of Latvia. Republic of Latvia. Riga, 2003. URL: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/Valsts_aizsardzibas_koncepcija.pdf (дата звернення: 15.03.2025).
77. National Security Strategy of Lithuania. Republic of Lithuania. Vilnius, 2002. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/156885/LithuaniaNationalSecurity-2002.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).
78. NATIONAL SECURITY STRATEGY. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.262943> (дата звернення: 29.04.2025).
79. NATO 2022 Strategic Concept. NATO. 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm (дата звернення: 15.03.2025).
80. NATO StratCom COE. URL: <https://stratcomcoe.org/> (дата звернення: 19.05.2025).
81. Population. Official statistics portal of Estonia. 2022. URL: <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/population> (дата звернення: 15.03.2025).
82. Population. Official statistics portal of Latvia. 2022. URL: <https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/population/population> (дата звернення: 15.03.2025).
83. Remarks by President Biden and President Gitanas Nauseda of Lithuania Before Bilateral Meeting | Vilnius, Lithuania. The White House. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/07/11/remarks-by-president-biden-and-president-gitanas-nauseda-of-lithuania-before-bilateral-meeting-vilnius-lithuania/> (дата звернення: 20.03.2025).